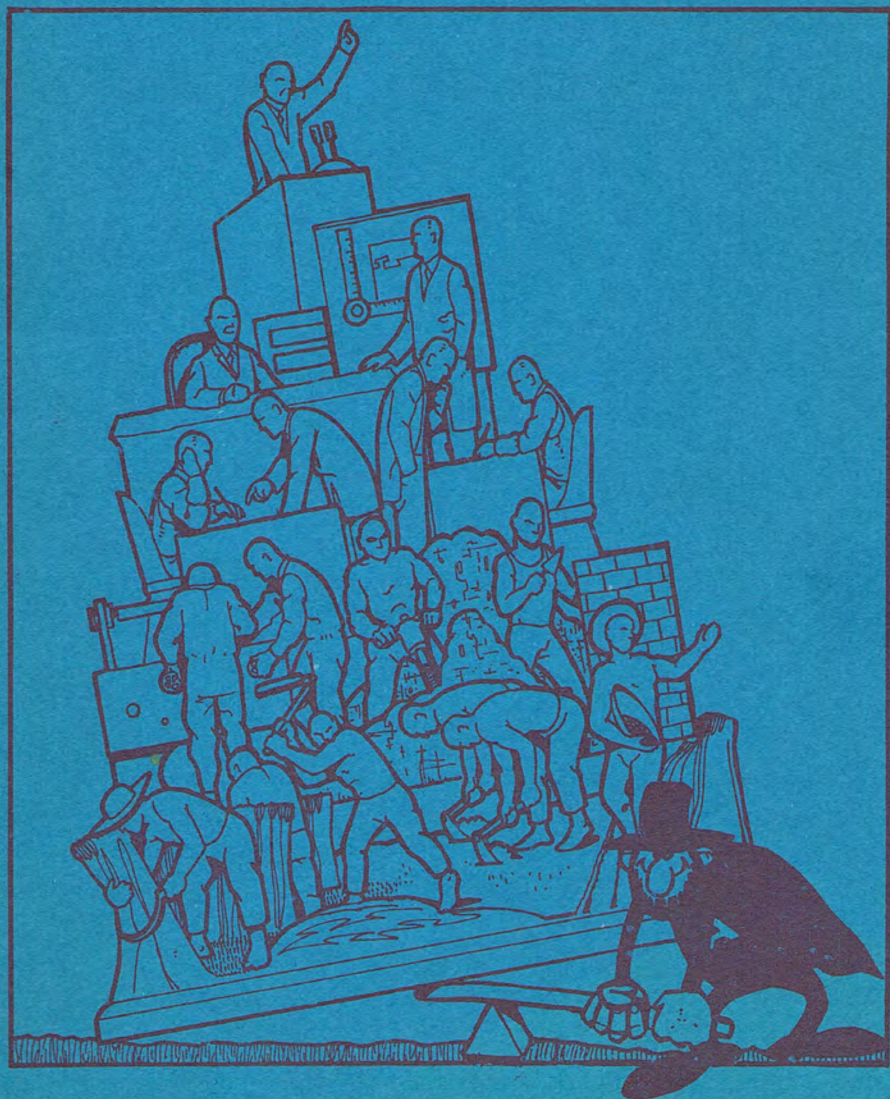
ORGANISATIE

DE AS · NR 25

DE AS
anarcho-socialisties tijdschrift

Vijfde jaargang, nr. 25 - januari/februari 1977

De As verschijnt tweemaandelijks en is een gezamenlijke uitgave van Pamflet en RAM.
Jaarabonnement: ƒ 12; losse nummers ƒ 2,50. Bestellen door storting op giro 255 38 50 tnv Pamflet, Groningen.

Redaktie-adres: Stichting uitgeverij RAM, Stadhouderslaan 40, Rotterdam-12.
Administratie-adres: Stichting Pamflet, postbus 1333, Groningen.
Redaktiekollektief: Boudewijn Chorus, Anton Constandse, Wim van Dooren, Thom Holterman, Rudolf de Jong, Arthur Mendes-George, Wim de Lobel, Simon Radius, Hans Ramaer, Lenicka Roozendaal.
Verder werkten mee: Bas Moreel, Hein van Schendel (ill.)

ORGANISATIE: gedwongen of spontaan?

De filosofie van het anarchisme is gebaseerd op de pluriforme werkelijkheid, op het feit dat een gemeenschap in feite bestaat uit een aantal minderheden, die elk voor zich aanspraak maken - en recht hebben - op eigen levensvormen en denkwijzen. Het federalisme, de band tussen afwijkende en autonome eenheden, die nochtans genoeg gemeenschappelijks hebben om één maatschappij te vormen, is haar natuurlijke model voor het organiseren van mensen. Uitgaande van deze stelling bestaat er geen eenheidstype van sociale verbindingen, noch ook één recept voor samenwerking. Als men probeert de vele mogelijkheden van de bundeling van individuele krachten te registreren kan men een maatschappij op kleurrijke wijze in kaart brengen. We zullen hier alleen uitgaan van enige, onderling verscheiden theorieën, die men in de anarchistische literatuur kan ontmoeten, en die geenszins zinloos zijn, omdat ze betrekking hebben op verschillende situaties en van elkaar afwijkende nivo's.

Het individualisme treedt niet naar voren in de vrij-socialistische arbeidersbeweging, in niet overwegende mate in de kleinschalige groepsvorming (produktieve associaties, communes, wijkraden) wèl echter in de idealen omtrent persoonlijke vrijheid. Ze komen in radikale vormen tot uiting als het gaat om burgerlijke ongehoorzaam-

heid, militaire dienstweigering, een apart huwelijkspatroon of algemeen afwijkend gedrag. Nu zijn de klassieke propagandisten van het individualisme, zoals Max Stirner (Duitsland) Benjamin Tucker (Amerika) Emile Armand (Frankrijk) natuurlijk voorstanders van slechts tijdelijke, of in elk geval ongedwongen verbintenissen, vrijwillige overeenkomsten, uitgaande van wensen of behoeften van de enkeling. Men kan met Max Stirner spreken van *egoïsme* als uitgangspunt, mits men begrijpt dat ook deze egoïst afhankelijk is van anderen, dat zijn vrijheid van die anderen afhangt, en dat hij niet ontkomt aan wederkerigheid, noch aan gezelligheid en genegenheid voor de ontwikkeling van zijn eigen persoonlijkheid. En Stirner schat daarom "een bond van egoïsten" hoog, de begrenzing der vrijheid om samen meer te kunnen genieten, terwijl Emile Armand veel spreekt over "camaraderie", dus in feite over sociale verantwoordelijkheid.
Toch kan men op dit individualisme geen duurzame maatschappij baseren, omdat deze op zijn best in de toekomst berust op regelen, die door een meerderheid zijn vastgesteld, en die betrekking hebben op relaties tussen *alle* mensen. Men denke aan de vaststelling van de ruilwaarde van arbeid of produkten; aan de tarieven voor transport, PTT, openbare diensten in het algemeen; aan verkeerswetten en zovele andere overeenkomsten. En we zien af van de domeinen van "recht en orde", die elke voorstander van een vrijheidslievende samenleving zoveel hoofdbreken kosten. De enkeling nu kan voor zichzelf geen uitzonderingspositie verwerven op deze genoemde gebieden. Hij zal in beginsel in verzet komen tegen elk sociaal patroon, dat als algemeengeldend model wordt opgelegd, in elke maatschappij. De manier, waarop hij zijn verhouding tot die samenleving regelt is zijn eigen zaak, maar op honderden wijzen denkbaar. Komt er een beetje ernst bij te pas dan is in elk geval de weg naar carrière afgesloten, een zeker isolement onvermijdelijk, het niet-betrokken-zijn normaal, een stoïcijnse levenshouding wenselijk: hoe minder materiële behoeften, hoe groter vrijheid. Maar naar een nieuwe organisatie wordt niet eens gezocht of gestreefd. Als wetsovertreding wordt vermeden (wat vaak moeilijk is) berust het compromis met de maatschappij gewoonlijk op de ruil van arbeidskracht of producten met andere personen, en het onvermijdelijk gebruik maken van kollektieve voorzieningen. Er kan sprake zijn van een kleine "guerrilla" tegen de samenleving, deze kan spektakulair zijn, maar ze levert geen enkele bijdrage tot het-ziening van de sociale organisatie.
Het andere uiterste berust op de kollektieve wil, de maatschappij zo vrijheidlievend mogelijk te organiseren, uitgaande van de idee dat van haar elk individu afhankelijk is. Er bestaan een aantal gebieden, waarop men de prioriteit van de gemeenschap boven het individu moet onderstrepen, omdat het leven van allen daarin zijn wortelen vindt. Men kan deze basis niet verstoren, zonder ook het leven van elke enkeling zwaar aan te tasten. Men kan dit terrein onderverdelen in drie sektoren: de bedrijven voor produktie en distributie; het transport, de kommunikatie, waaronder openbare diensten, die echter ook kunnen behoren tot de derde kategorie: de kollektieve voorzieningen. Wat de eerste soort aangaat brengt elk ideaal van demokratie of socialisme met zich, dat de beschikking erover toevalt aan "het volk", op grond van volkssouvereiniteit, volksmacht, het sociaal verantwoord produceren om te voorzien in bevrediging der behoeften enz. De meest aangewezen vorm van organisatie is het *radensysteem,* waarbij deze raden de "wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht", ongescheiden, uitoefenen. De organen, die de besluiten

nemen, beschikken zelf over het vermogen, die beslissingen uit te voeren. Men weet dat allerlei beschikkingen van de Parijse Commune (1871) berustten op deze gedachte. De afgevaardigden zijn te allen tijde af te zetten, hun mandaat kan teruggetrokken of gewijzigd worden, hun beloning mag het gemiddelde der werkenden niet te boven gaan. De raden ("associaties van producenten") worden allereerst gekontroleerd door de Commune (gemeente of gemeenschap) de tweede maar opperste steunpilaar van het systeem, het orgaan van de konsumenten, wier behoeften de leidraad vormen voor de produktie. Opgemerkt moet worden dat raden en communes *van nature bestaan*, niet in het leven geroepen behoeven te worden. De bedrijven en de gemeente zijn de voorhandene bases van een vrijheidlievend socialisme. Ze moeten echter veroverd worden.
Van hen afhankelijk zijn de transportorganen, de telekommunikatie, allerlei openbare diensten. En ook hun organisaties bestaan in wezen reeds aan de basis. Over hun onderlinge federale bindingen, hun kongressen, hun permanente organen kan hier weinig worden gezegd.
In mijn *Grondslagen van het anarchisme* heb ik een *mogelijke* struktuur geschetst, maar we kennen op het ogenblik de omstandigheden niet (wel de beginselen) waaruit ze zouden moeten voortkomen. Een duidelijke voorstelling hebben we echter van de derde kategorie: de "gratis" kollektieve voorzieningen, waarvan de lasten kollektief worden omgeslagen. Ze betreffen het onderwijs, de ziektezorg, de sociale diensten, allerlei kulturele werkzaamheden die gratis zijn of kunnen zijn (bibliotheken, voorstellingen, exposities enz.) en ze vergroten *de vrijheid van de verbruiker*.
Maar het is een intrappen van een open deur te zeggen, dat dit hele vitale onmisbare bestel bestaat bij de gratie van een *arbeidsplicht*, hoe men deze noodzaak ook noemt. Men kan haar beperken tot vijf dagen van zes uur, of minder, tot de leeftijd van twintig tot vijftig jaar, men kan uitzonderingen maken bij de vleet. Maar men kan niet tornen aan het beginsel, dat voor ieder, die profiteert van produktie, distributie, openbare diensten, kollektieve voorzieningen enz. in beginsel een verplichting bestaat, aktief mee te werken, dus te *werken* op geschikte wijze. Als daarbij wederkerigheid, gelijkwaardigheid wordt in acht genomen, gelijkgerechtigdheid ook, demokratische besluitvorming (na vrije diskussie beslissing met meerderheid van stemmen, na een bepaalde tijd herroepbaar en herzienbaar) en de basis dagelijks wordt opgewekt haar kontrolerende werkzaamheden hoog te houden, kan een veel grotere vrijheid worden bereikt dan thans het geval is. De leuze van *socialistisch zelfbeheer* poogt uit te drukken, dat autonomie van onderdelen moet samenvallen met uitvoering van gemeenschappelijke richtlijnen.
Maar men behoort zich rekenschap te geven van het feit, dat vele bestaande vormen van organisatie behouden moeten worden, ook als de staat als militair, autoritair en juridisch orgaan van de kapitalistische maatschappij in beginsel afgewenteld kan worden. Tal van organisaties (spoorwegen, PTT, waterschappen en honderden andere) openbare diensten, ministeries (zoals die van onderwijs, waterstaat, sociale zorg, woningbouw, kultuur bijv.) moeten wel overgenomen worden door een hoogste radenkongres, als voorlopige organen van administratieve aard. Hoe meer kollektieve voorzieningen, hoe groter gelijkheid, hoe meer vrijheid. Wie aan zo'n bouwsel echter niet aktief meewerkt kan geen aanspraak maken op het recht, er van te profiteren. Het is een waarheid als een koe, het betekent niettemin wel degelijk een verplichting tot arbeid, ook in een vrij-socialistische

samenleving. *Maar vrijwillig wordt deze arbeid voor ieder, die er de redelijke noodzakelijkheid van inziet.*
Dat de gemeenschap zelf een gedwongen organisatie is - wat men niet genoeg kan onderstrepen - is niet de enige begrenzing der persoonlijke vrijheid. Deze beperking ligt natuurlijk ook in de noodzakelijke eerbiedigheid van een gelijke vrijheid van ieder ander, omdat in deze erkenning ieders individuele vrijheid ligt verankerd als een sociaal recht. Wat Bakoenin en Kropotkin over deze basis der mensenrechten hebben gezegd zou op en in alle openbare gebouwen leesbaar moeten worden aangebracht. De enige grondslag voor een zo groot mogelijke vrijheid is de uitbreiding van dit privilege tot iedereen. In het algemeen is het principe daarvan *ethisch,* welke nare associaties dit woord ook oproept, omdat het walgelijk is misbruikt. De eerder genoemde verplichte arbeid wordt verlicht doordat hij voor iedereen geldt; door de autonomie der kleinere gemeenschappen; door de vrijheid van meningsuiting om voor hervormingen te ijveren; door de beperktheid van de tijd, waarvoor deze verplichting geldt; men kan gerust zeggen: dertig uur van de 168 uur per week. Maar buiten deze sektor ligt de sfeer van de *vrijwillige overeenkomsten,* slechts onderworpen aan drie voorwaarden: dat ze inderdaad berusten op eigen keuze; dat ze gebaseerd zijn op wederkerigheid; dat ze de sociale verantwoordelijkheid als richtlijn aanvaarden. Er is dus een bepaalde censuur van de gemeenschap mogelijk; allicht. Wie zou bijvoorbeeld het ingrijpen afwijzen bij kindermishandeling? Het onoplosbare probleem voor de individualisten was steeds al, welke waarborg er was voor het nakomen van vrijwillig aangegane overeenkomsten. Benjamin Tucker dacht zich bijvoorbeeld de mogelijk in, om een arbiter, een scheidsrechter (maar een rechter!) met wederzijds goedvinden in te schakelen. Rechtspraak is niet strijdig met het anarcho-socialisme, het opleggen van verplichtingen kan onvermijdelijk zijn, wat geenszins inhoudt dat men de bestaande klasse-justitie, de heden geldige normen, of de zinneloze straffen tot voorbeeld zou moeten nemen. Als men onder kriminaliteit allereerst gebrek aan solidariteit verstaat, onmenselijkheid, wreedheid, dan is het voorkómen daarvan een primaire taak, opvoeding en korrektie noodzakelijk bij menselijk falen. Maar ook dat spreekt vanzelf.
Waar het op aankomt is, dat een libertair-socialistische maatschappij de grootst mogelijke persoonlijke vrijheid waarborgt op de omschreven voorwaarden, die overigens zeer ruim zijn. Op het gebied van zeden en gewoonten, het inrichten van het liefdeleven, het geven en nemen van onderwijs, de wereld van kunst en kultuur, de organisatie van kleinschalige gemeenschappen (communes, produktieve associaties) de inrichting van het leven in dorpen of stadswijken op eigen wijze... op duizenderlei terreinen zijn (terzijde van de algemene sociale en ekonomische verplichtingen) veelzijdiger en ruimer vrijheden denkbaar dan thans mogelijk zijn. Het woord "verdraagzaamheid" krijgt aldus de betekenis van "wederkerige erkenning van rechten". En de organisatie-vormen zijn dan legio.
Zo kan men, nadenkende over anarchisme en organisatie, slechts de veelvormigheid van de relaties in het licht stellen. De levenswijze van de aan geen bepaalde samenlevingsstruktuur gebonden individualist; de aanvaarding van sociale verplichtingen door wie de redelijkheid van deze noodzakelijkheid inziet; en buiten de sociaal-ekonomische bindende regelingen de wereld van de meest veelzijdige relaties tussen bewuste vrije mensen.
Anton Constandse

ANARCHISME EN ORGANISATIEVORMEN

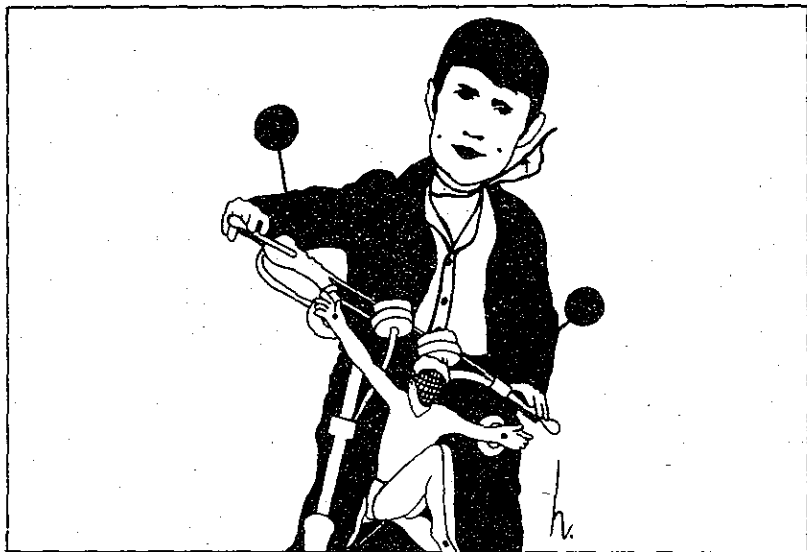
"Het anarchisme staat vijandig tegenover het organiseren van de arbeiders. Het is er te individualistisch voor, organisatie tast de vrijheid aan die de anarchisten zo dierbaar is."
Ziedaar één van de hardnekkigste mythe's over het anarchisme die in Nederland en elders nog steeds opgeld doen. Zelfs een boek als dat van Ger Harmsen en Bob Reinalda over de geschiedenis van de Nederlandse vakbeweging Om de bevrijding van de Arbeid *is typisch voorbeeld van het instand houden van de mythe dat als anarchisten zich gaan organiseren verliezen aan anarchisme.*
Nu moet men wel zeggen dat Nederlandse en andere anarchisten het er vaak naar gemaakt hebben. Velen hadden inderdaad een afkeer van organisatie en zelfs samenwerking liet vaak veel te wensen over. Toch is de mythe onjuist en bij het instandhouden ervan speelt de angst voor het anarchisme, nauwkeuriger gezegd, de angst voor de problematiek die het anarchisme opwerpt, een grote rol. Speciaal bij Marxisten. Toch geloof ik niet dat het socialisme langs die anarchistische problematiek heen kan.
De vraag is niet voor of tegen organisatie, maar watvoor *organisatie, welke* vorm *heeft die organisatie en wat is* de grondslag *van de organisatie.*

Laten wij met het laatste beginnen. Op de klacht "jullie zijn tegen het organiseren van de arbeiders" kan de anarchist heel simpel antwoorden: de arbeiders zijn toch georganiseerd. In hun werk, in hun bedrijf, in hun woonbuurten zijn de arbeiders bijeen en het werk moet georganiseerd worden. Dit is altijd de grondslag geweest van de anarchistische opvatting over arbeidersorganisatie èn van de klassestrijd. De arbeiders zijn in een bepaalde concrete werk- en leefsituatie, zij worden daarin georganiseerd van boven af door de bazen, de kapitalisten, de bureaucraten, de staat enz. De strijd gaat tegen het georganiseerd *worden* en voor het zelf organiseren van de arbeid, de bedrijven. Deze zelforganisatie van de bedrijven waarin men al werkt en dus georganiseerd is door het bestaande produktiesysteem betekent zowel de verovering van de vrijheid als van het socialisme. Opvatting en geschiedenis van de anarcho-syndicalistische beweging ligt in het bovenstaande besloten. De grondslag is dus de concrete tastbare, werk-, leef- en woonsituatie, kortom de *sociale* toestand van de arbeiders. Dit verankert zijn in de sociale realiteit geeft de organisatie ook een grote taaiheid en betekent het behoud van het arbeiderskarakter van de organisatie.

POLITIEKE STRIJD

Hiertegenover staat een geheel andere opvatting. Grondslag van de organisatie is niet de sociale toestand maar de *beginselen, de idee*. Doel van de organisatie is het veroveren van de middelen waarmee die organisatie haar beginselen kan verwezenlijken. Als men

het zo formuleert komt er al uitrollen: die middelen moeten machtsmiddelen zijn, daarvoor moet men politiek bedrijven. Kortom het socialisme komt uiteindelijk niet door de sociale strijd tot stand maar door een *politieke* (hetzij revolutionair of parlementair).
De werksituatie in het bedrijf en de aktie op en om de arbeidsplaats staat niet centraal maar de aktiviteiten in de *vrije tijd* ten behoeve van de organisatie, die een vrije-tijdsorganisatie is. (Om misverstanden te voorkomen, als ik over vrije-tijdsorganisatie spreek is dat konstaterend, niet denigrerend). De strijd in en ten behoeve van deze organisatievorm is dus losgekoppeld van de konkrete werksituatie in de bedrijven, een stuk vervreemding tussen organisatie en arbeid heeft al plaats gevonden. Dit geldt niet alleen als de vrije-tijdsorganisatie een politieke partij is of een kulturele organisatie, het geldt ook als het een vakbeweging van het type NVV/FNV betreft. De laatste jaren is het NVV een stuk militanter geworden. Men valt niet meer flauw als het woord staking valt. Maar de besluiten en de organisatie van akties geschiedt in eerste instantie van buiten af, niet binnen de bedrijven zelf.
De vrije-tijdsorganisatie heeft het ook mogelijk gemaakt dat de leden *tegelijkertijd* goede en militante socialisten waren in hun organisatie en in hun vrije tijd èn keurige, hardwerkende en vlijtige arbeiders binnen het kader van de bestaande kapitalistische (of staats) organisatie van de bedrijven. Een oud A.J.C.-er (De AJC was de jeugdorganisatie van de vooroorlogse sociaal-demokraten) vertelde mij eens vol trots en enthousiasme over de lof waarmee een bedrijfsleider over de AJC-ers op het werk sprak. "Je haalt ze er zo uit. Het zijn de mensen met verantwoordelijkheidsgevoel. Geen kankeraars. Ze begrijpen dat er organisatie en leiding moet zijn op het bedrijf. Je ziet dat ze een ideaal hebben." Over Franse en Italiaanse kommunisten en vakbewegingsmensen hoor je precies dezelfde verhalen. En al in de eerste wereldoorlog zei de Duitse keizer: "De sociaal-demokraten zijn mijn beste soldaten." Het illustreert hoe-

zeer het militant zijn (dat zeker bij de AJC zeer hoog was) los is komen te staan, losgekoppeld is, van het konkrete werk, van het arbeider zijn. Misschien kan men zelfs zeggen hoe militanter men in dit soort van organisatie is en hoe meer men daarin bevrediging vindt en zich erdoor socialist voelt, des te geringer gaat op den duur de behoefte worden om het in het bedrijf te zijn.
Behalve de grondslag - konkrete strijd in de werksituatie of het beginsel in de vrije tijd - is de vorm, de manier waarop georganiseerd wordt van belang. Deze hangt nauw met de grondslag samen.
De anarchist zal aan de organisatie de eis stellen dat deze niet vervreemdend werkt van de konkrete mens en diens konkrete situatie. Vandaar de nadruk op zelfdoen, zelfhandelen, aktie van onderop, autonomie, decentralisatie en federalisme. Om tot samengaan en eensgezindheid in grotere verbanden te komen zijn coördinatie en praktische solidariteit, niet leidinggeven, de beste middelen.
Daar staat dan de andere organisatievorm met andere organisatieprincipes tegenover. Om macht te verkrijgen is een zekere vorm van leiding geven, centralisatie en discipline naar boven toe, een organisatiehierarchie, noodzakelijk. Hoe belangrijker de beslissing, hoe hoger het niveau waarop deze genomen wordt. De top heeft meer verantwoordelijkheid dan de basis, dus ook meer gezag, meer autoriteit. In het Leninisme is deze organisatiegedachte zo zeer in al zijn konsekwenties doorgevoerd dat alleen de top, de leiding is overgebleven als levende realiteit in de organisatie. Men kan alleen nog denken in termen van "onder leiding van". Een grappig voorbeeld van het denken in "leiding geven" vond ik eens in een moeilijke woordenlijst in een brochure van de kommunistische uitgeverij "Pegasus". Centralisatie werd omschreven als "leiding geven vanuit een punt", decentralisatie met "het tegenovergestelde van centralisatie, dus leiding geven vanuit verschillende punten". Dat decentralisatie ook wel eens met zelfhandelen, zelforganisatie kan samenhangen besefte men niet meer!
Het is begrijpelijk dat aanhangers van de hierarchistische organisatievorm enige moeite hebben met de anarchistische organisatievorm. Zij ervaren die doorgaans ook als erg onorganisatorisch, onordelijk, ongedisciplineerd, onbestendig en ongrijpbaar, kortom als anarchistisch (in de zin van chaotisch). Zij kunnen slechts door de bril van hun eigen organisatievorm kijken en oordelen en konkluderen dan dat anarchisten anti-organisatorisch zijn. Het grappige is dat anarchisten evenveel recht hebben om hun kritici anti-organisatorisch te noemen, ja hoe anti-anarchistischer de organisatie, des te on-organisatorisch wordt er in gehandeld. Van de geroyeerden uit de CPN, het is bekend, zou men een aardige politieke partij kunnen maken. En hoeveel van hen zijn er korrekt, volgens de statuten, geroyeerd? Hoe vaak hadden kongressen en partijorganen van de Russische kommunistische partij volgens de eigen reglementen bijeen moeten komen sedert de revolutie van 1917 en hoe vaak zijn ze bijeen geweest? Hoe vaak handelden Lenin, Stalin, Bresjnef en Paul de Groot op eigen houtje buiten de daarvoor aangewezen partijorganen om? En hoe zit dat bij de Trotzkisten (men leze Sal Santen, Adios Compañeros!)? Neen, organisatorisch wordt er bij al deze zo hoog van de Leninistische organisatietoren blazende klubs maar met de (autoritaire) pet naar gegooid!

ANARCHOSYNDIKALISME

Nu ben ik tot nu toe erg schematisch en theoretisch geweest. In de

praktijk van de konkrete organisaties lag en ligt het wat anders, genuanceerder en lopen de zaken dooreen. Erg autoritair geleide organisaties die zuivere vrijetijdsbesteding waren en zich zéér anarchistisch *noemden* komt men in de geschiedenis heus wel tegen. Aandacht voor de aktie op de arbeidsplaats is bepaald geen historisch monopolie van anarchisten en radenkommunisten. Trouwens, ik verbond aan vrije-tijdsorganisaties de organisatie die het beginsel, de ideologie als grondslag had en anarchisme en anarchosyndikalisme zijn ideologieën. Veel anarchistische organisatievormen waarin de propaganda voor de idee centraal staat, hebben een zuiver vrije tijdskarakter. De As (ook een stuk organisatie) is er een voorbeeld van. Maar deze organisaties pretendeerden nooit de sociale strijd - en de organisatie van de klassestrijd op de werkplaatsen - te kunnen vervangen of leiden of organiseren. De anarchisten maakten propaganda voor en aktiveerden de sociale aktie in vrijheidslievende zin en anti-autoritaire vorm in de konkrete werk- en leefsituatie door de mensen zelf. Aangezien zij niet het aan de macht komen van hun organisatie nastreefden konden zij de vrijetijdsorganisatie verbinden aan anti-autoritaire organisatievormen. Waar en wanneer zij weerklank vonden bij grote massa's in konkrete werksituaties en zelf tot die massa's behoorden was het anarchisme een werkelijke sociale kracht. Als de weerklank verdween of nooit bestond kwam het anarchisme (ook als organisatievorm) als het ware in de lucht te hangen. Voordat het anarcho-syndikalisme ontstond was het anarchisme in een krises. Men zag de arbeidersbewegingen niet-anarchistische organisatievormen kiezen en de anarchisten gingen hun kracht zoeken ōf in individualisme (vaak met aanslagen samenhangend), in experimenten aan de marge van de samenleving (kommunes) en aktiviteiten in de samenleving maar niet in de bedrijven (anti-militarisme, mensenrechten, libertaire opvoeding, enz.). Het anarcho-syndikalisme bracht het anarchisme weer naar de arbeidsplaats. Spanje is niet alleen hèt land van anarchisme en anarcho-syndikalisme, maar ook hèt land van de anarchistische organisatievormen. Hier was een duidelijke weerklank tussen de anarchistische ideeënwereld en de konkrete dagelijkse strijd in werk- en leefsituatie. Voor anarchisten nog altijd het "bewijs" dat het anarchisme mogelijk is. Maar met even goed recht kan men zeggen dat het Spaanse "bewijs" alleen maar de uitzondering is die de niet-anarchistische regel bevestigd. De niet-anarchistische regel in andere landen was dat veel arbeidersbewegingen die als revolutionair vrijheidslievende en syndikalistische vakbewegingen begonnen, zich ontwikkelden ōf naar het reformisme ōf in autoritair-revolutionaire richting en dat veel van huis uit anarchistische voormannen die ontwikkeling volgden of bevorderden. Het gevolg daar weer van was een wantrouwen en afwijzen van alle vakbewegingen (ook de anarcho-syndikalistische) en van alle ideële anarchistische organisaties en periodieken die min of meer vrije tijdsbesteding en hobbyïsme waren geworden door jonge anarchisten. (Die zelf overigens ook wel degelijk organisatievormen hadden). De Moker en Alarm zijn vooroorlogse, Provo een naoorlogs voorbeeld.

VREEDZAME GUERILLA

Het wezenlijke probleem *nu* (en in feite sinds lang) is natuurlijk dat "organisatie op grondslag van werk, leef- en woonsituatie" in de loop der jaren van een tastbare werkelijkheid tot een wat vage kreet is geworden. Wie het nog eens als zichtbare realiteit wil

zien kan naar de film 1900 van Bertolucci gaan. Hier, op het Italiaanse platteland, zie je de volledige eenheid van werk, woon- en leefsituatie (de film speelt zich ook vrijwel op een plaats af) en evenzo een eenheid van repressie en strijd. De onderdrukker is dezelfde persoon (familie), men kent hem en voelt zijn repressie rechtstreeks en onmiddellijk en op elk gebied: het loon, de woning, de behandeling die men ondergaat. Staat, kerk, leger, politie, rechters zijn direkt met de vijand verbonden. De situatie was die van onze eeuw en staat tegelijk onvoorstelbaar ver van onze eigen realiteit af, juist wat de direktheid van de onderdrukking en de konfrontatie aangaat. De film van Bertolucci eindigt, in 1945, niet met de overwinning van de onderdrukten of van de uitbuiters, maar met de overname van de macht door de gezamelijke politieke organisatie, na de val van het fascisme, met de werkelijkheid van nu.
De ontwikkelingen in de samenleving en in de arbeidersbeweging (ontwikkelingen die elkaar versterkten) hebben tot gevolg gehad dat de vrije-tijdsorganisaties in de geschiedenis van de arbeidersbeweging in de afgelopen honderd jaar, het - althans voorlopig - "gewonnen" hebben. Het resultaat is het ingroeien geweest van die organisaties in de bestaande maatschappelijke orde. Die orde werd hierdoor menselijker maar tegelijkertijd versterkt en ongrijpbaar. Praktisch iedereen hoort er nu bij. Strijd in de bedrijven en om de kontrole ervan, hoe belangrijk ook, laat grote vragen open. Overname van het produktieapparaat was de oude socialistische leus. Verandering van dat apparaat is de nieuwe eis die er bijgekomen is. Is het bedrijf misschien een schakel in het militair-industrieel komplex? Konkurreert het soms arme mensen in de derde wereld kapot of gebruikt het goedkope grondstoffen daarvandaan? In hoeverre worden de konsumenten beduveld met het produceren van overbodige of snel versleten wegwerp-goederen? Overname van het bedrijf is aardig, maar het gehele produktieproces in de maatschappij is fout en dat kan men niet aanpakken in de bedrijven alleen. In zo'n situatie lijken beginselen en idealen nog het meest konkrete te zijn als uitgangspunt van strijd en grondslag van de organisatie; de staatsmacht de belangrijkste faktor om de maatschappij en de produktie te veranderen. Zo zie je thans de paradox dat men aan de ene kant diep ontgoocheld is over hetgeen de vrije-tijdsorganisaties gebracht hebben en aan de andere kant er steeds mee door blijft gaan omdat

men geen andere grondslag voor een organisatie ziet dan het beginsel waarvoor men warm loopt en vecht in de vrije tijd. Enerzijds afkeer van hierarchische vormen, centralisatie, besluiten van boven af, anderzijds onvermogen om gedecentraliseerde organisatievormen tot stand te brengen.
De anti-autoritaire jaren '60 zagen wel een woud van aktiekommittees ontstaan, maar geen duurzame taaie organisatievormen. De akties koncentreren zich rond konkrete zaken, maar niet op een konstante duurzame leefsituatie van zeer grote groepen. Vandaar waarschijnlijk hun instabiliteit. Toch zijn zij thans de organisatievormen die het meest bij de anarchistische organisatietraditie aansluiten. In het verleden van het anarchisme komt men ze ook herhaaldelijk tegen. Misschien dat zij zich eens ontwikkelen tot brede organisatievormen met anti-autoritaire strukturen; bijvoorbeeld gebaseerd op het konsument zijn (en uitgebuite konsument) van praktisch alle mensen. Misschien blijven zij ook wat ze nu zijn, een grote veelheid van kleine en/of kortstondige organisaties. Hun belang als leerschool voor een vrijheidslievende organisatievorm is natuurlijk groot (afgezien van het feit dat de zaken waarvoor zij vechten belangrijk en dikwijls anti-autoritair zijn). Zij dragen er toe bij dat leden en niet-leden van de "normale" organisatie, als politieke partij en vakbeweging, zich vrijer en kritischer gaan opstellen tegenover de hierarchie, maar zij zijn geen *alternatief* van deze organisaties. Integendeel, aktiviteiten in akties en kommittees zijn doorgaans ook lid van een politieke partij, koesteren althans verwachtingen van de politiek. Het is niet zo vreemd - en niet zo gek - dat Roel van Duyn met een tweehandentheorie kwam, en bepleitte om tegelijkertijd binnen en buiten de bestaande strukturen te werken.
Een heel andere opvatting is die van de Federatie van Vrije Socialisten. De leden ervan willen aktief zijn vanuit en doormiddel van een uitgesproken anarchistische organisatie. Zij hopen door die aktiviteit èn het anarchisme en de Federatie te kunnen uitbouwen. In de As is naar mijn smaak wel eens te denigrerend over de Federatie geschreven. Dat neemt echter niet weg dat ik erg kritisch tegenover de gedachte van de Federatie sta. Waar men konkrete dingen doet - internationale solidariteit en kontakten, scholing en propaganda - kan de Federatie nuttig zijn. De gedachte dat men door en in deze organisatievorm een motor zou kunnen krijgen die de maatschappij in anarchistische richting stuwt is m.i. een pretentie waarvan het resultaat wel eens kan zijn dat men zich juist vervreemd van de sociale werkelijkheid.
Het praktische organisatiemodel van het anarchisme in *onze* samenleving ligt niet zozeer in het in het leven roepen van uitgesproken anarchistische organisaties met dezelfde brede pretenties als bijvoorbeeld een politieke partij maar in het stimuleren van een veelheid van georganiseerde anti-autoritaire aktiviteiten die voortkomen en verankerd zijn in maatschappelijke realiteiten. Een vreedzame guerilla dus, zoals in de zestiger jaren ontstond; toen soms hoog oplaaide, vaak een strovuur bleek te zijn en in de jaren '70 in een periode van grote neergang verkeert (althans vergeleken met de jaren '60 en de toen verwekte verwachtingen). Maar juist die afwisseling van ups en downs, van ogenschijnlijk vernietigd zijn en dan plotseling weer terugkomen, is kenmerkend voor de guerilla en voor de anarchistische organisatievorm.
Rudolf de Jong

Demokratiese maatschappij organisatie

I Ik ben een aanhanger van de Commune van Parijs, omdat zij een stoutmoedige en uitgesproken ontkenning van de staat is geweest (Bakoenin). Hoe ziet de diktatuur van het proletariaat er uit? Kijk dan naar de Commune van Parijs van 1871, raadt Engels, de kompagnon van Marx, aan. Als Bakoenin, Engels, Marx naar hetzelfde verwijzen, bedoelen ze dan ook hetzelfde? Dit zal ik trachten na te gaan (1). Het gaat mij in dit geval om verschillende samenstellende delen van de Commune-gedachte, waarnaar Bakoenin en Marx verwijzen. Het gemeenschappelijke in die verwijzing is te gebruiken als bestanddeel van een demokratische organisatie van de maatschappij. Hiervan zal ik een schematische voorstelling geven, waarna ik mij mede zal bedienen van een historisch gegeven, het 'commission government'. In deze vorm van stadsbestuur zijn namelijk enkele instellingen van rechtstreekse volksinvloed van de Commune van Parijs (C.v.P.) terug te vinden.

II Vrijheid in gelijkheid, stelt Bakoenin. Gelijkheid betekent sociale en ekonomische gelijkheid. Deze gelijkheid wordt als voorwaarde verondersteld voor vrijheid. Vrijheid betekent: opheffen van alle andere beperkingen dan die ons door de wetten van onze eigen natuur zijn voorgeschreven (je kunt geen ijzer met handen breken, zegt de volksmond).

III De gelijkheid ontstaat volgens Bakoenin door:

+ spontane organisatie van de arbeid(-ersmassa's);
+ het kollektief eigendom in producerende associaties, die vrij in communes georganiseerd en gefedereerd zijn;
+ spontane federatie van communes.

Het woordje 'spontaan' heeft hier de betekenis van 'niet opgelegd door de opperste bevoogding van de staat', 'zelfaktie', en moet in relatie met 'zelfbevrijding' worden gezien. Methodisch gaat het hier om een wijze van organiseren die mikt op de *vernietiging* 'of zo men een netter woord wil: *uitschakeling* van de staten' (Bakoenin) Bij Bakoenin draait het in dit verband om *propaganda*, 'opdat de overtuigde mensen zich spontaan en vrij van beneden naar boven organiseren en federaliseren, *overeenkomstig hun werkelijke belangen'*. Bakoenin zet zich met dit laatste als 'revolutionair socialist' (als 'kollektivist', 'anarchist') af tegen wat hij noemt 'autoritaire communisten' (w.o. Marx, Engels en hun aanhang). Bakoenin signaleert dat zij voorstanders zijn van het absolute staatsinitiatief, dat zij zich meester willen maken van de politieke macht der staten, dat zij hun methoden willen *opleggen*. Kortom, anarchisten stellen slechts vertrouwen in de vrijheid, en autoritaire kommunisten zijn

voorstanders van beginsel en praktijk van de autoriteit. Stemt dit beeld, dat Bakoenin heeft, overeen met de opvatting die Marx in zijn 'Burgeroorlog' schetst? Met deze vraagstelling wil ik aangeven dat het mij op deze plaats niet te doen is om de verschillen in strategische konsepties, zoals die in andere werken van beide revolutionairen blijken voor te kunnen komen. Het gaat mij niet om hetgeen 'bakoenisten' scheidt van 'marxisten', maar om hetgeen hen verbindt.

IV De C.v.P. is in wezen een *regering* van de arbeidersklasse. Zij is het resultaat van de strijd der producerende tegen de zich toeeigenende klasse. Het is de *politieke* vorm waaronder de ekonomische bevrijding van de arbeid zich kan voltrekken, aldus Marx.

Ik lees hier niets in dat ingaat tegen wat Bakoenin te beweren had. Stellig ben ik niet van plan mij te laten misleiden door de woorden 'regering' en 'politieke vorm'. Voor regering lees ik 'beslissingsstruktuur'. Die is voor beiden de Commune. Voor 'politiek' is hier niet te lezen partij-politiek (in burgerlijke noch in leninistische zin), maar 'organisatorische' vorm. En die is zowel bij Bakoenin als bij Marx: door associatie en federalisatie zelfbestuur van de producenten realiseren.

V Marx wijst erop dat verschillende communes, per te vormen distrikt, gemeenschappelijke aangelegenheden door een vergadering van afgevaardigden zullen laten regelen. De distriktsvergaderingen moeten op hun beurt afgevaardigden sturen naar de nationale delegatie. Zo beschrijft Marx een federalistische orde, overeenkomstig de opvattingen die Bakoenin daarover huldigt. Ook in de beschrijving van de Commune zelf kan ik geen tegenspraken ontdekken. Marx herinnert eraan dat de Commune is samengesteld uit de leden, die met algemeen kiesrecht in de verschillende arrondissementen van Parijs waren gekozen. Elke gekozene moest rekening houden met de toepassing van anti-oligarchiseringsclausules. Oligarchie wil zeggen 'regering door weinigen'. Een zekere organisatiedeskundige, R. Michels, wijst er op dat (grote) organisaties, hoe demokratisch ook opgezet, zich ontwikkelen in de richting van 'regering door weinigen' (oligarchie) De middelen die zijn bedacht deze ontwikkeling tegen (anti) te gaan, worden 'anti-oligarchiseringsclausules' genoemd (clausule= bepaling die tot vernietiging van iets kan strekken).Een aantal van deze anti-alogarchiseringsclausules, waarvan er een in het verloop van dit artikel in de vorm van een 'burgerrecht' terugkomt, zijn:

+ het verplicht afleggen van verantwoording door de afgevaardigden;
+ de afgevaardigden en ambtenaren ontvangen niet meer salaris dan het gemiddelde loon van een geschoolde arbeider;
+ de recall (= terugroepingsrecht van de afgevaardigde door degenen die hem hebben afgevaardigd);

VI De Commune maakte zich tot uitvoerend en wetgevend lichaam tegelijk (dus niet een 'parlementair' lichaam). Over de maatregelen die de Commune vervolgens trof zijn Bakoenin en Marx gelijkelijk positief:

+ afschaffing van het staande leger en vervanging daarvan door het gewapende volk;
+ ontbinding en onteigening van alle kerken, voorzover zij bezittende instituties waren;
+ onderwijsinstellingen worden kosteloos en gezuiverd van alle inmenging van staat en kerk;
+ rechterlijke ambtenaren worden gekozen.

Over een van de maatregelen die uit bleef, het in handen van de Commune brengen van de nationale bank, zijn beiden verbaasd.

VII Wanneer we tot nu toe -- m.b.t. het terrein van ons onderwerp -- nog geen verschil tussen Bakoenin en Marx hebben kunnen ontdekken, zal dit toch zeker wel bij de behandeling door Marx van de 'staatsmachnie' verschijnen. Marx spreekt over de 'komplete staatsmachinerie', de 'gecentraliseerde staatsmacht' met haar alom tegenwoordige organen, die stamt uit de tijden van de absolute monarchie. Deze staatsmacht is geschapen volgens het plan van een systematische en hiërarchieke deling van de arbeid. En naarmate de voortgang der moderne industrie de klassendeling tussen kapitaal en arbeid ontwikkelt, verbreedt en verdiept, verkrijgt de staatsmacht meer en meer het karakter van een openbare macht ter onderdrukking van de arbeidersklasse. Zo verschijnt de staat bij Marx ook als 'machine der klassenheerschappij'. Die staatsmacht moet worden *vernietigd,* aldus Marx. De Commune *breekt* deze moderne staatsmacht. De Commune geeft aan het lichaam van de maatschappij alle krachten terug, 'die tot dusver werden opgeteerd door de parasitaire uitwas 'staat', die vegeteert op de maatschappij en haar vrije ontplooiing belemmert' (Marx). Een dergelijke opvatting over de staat mag 'bakoenistisch' heten. Dit wordt ook door Lenin erkend waar hij spreekt over de overeenkomst van het marxisme met het anarchisme (van Proudhon en Bakoenin).

VIII Het zal om die reden zijn dat is gewerkt aan de 'herziening' van Marx'opvatting, o.m. door Lenin. Want Lenin moet begrepen hebben dat bij een marxe opvatting over de staat, als in VII gegeven, ook een zekere arbeidersstrijdorganisatie hoort. In het organisatie-type hoort op de organisatie-vorm van de nieuwe maatschappij vooruitgelopen te worden. En daar is in de partijkonseptie van Lenin, die in de richting van *zelfbestuur* van arbeiders wijst, nauwelijks sprake van. De 'herziening' die door hem gepleegd wordt loopt

over de interpretatie van Marx' termen 'de *staatsregeling* van de Commune' en ' de *eenheid van de natie* die georganiseerd moet worden door de communale wetgeving'. Tot welke vormen van 'retouchering' (bijwerken, herzien) van Marx' opvatting in diens 'Burgeroorlog' dit leidt, doet Lehning voortreffelijk uit de doeken (2). Deze retouchering leeft bij menig hedendaags 'marxist' zo sterk, dat deze botweg alle 'anarchistische', maar in wezen kommunalistische en federalistische opvattingen, terzijde schuift. Hij stelt veelal voor deze zaken het volgende in de plaats:

a) één Partij, zodat politieke discipline hand in hand gaat met tucht op ekonomisch gebied, zodat allen zich één voelen, dankzij een gemeenschappelijk geloof;
b) de Staat, die alle energie, alle streven, alle hoop van een volk in zich opneemt om vervolgens om te zetten in macht.

Het ontgaat hem dat deze noties fundamenteel strijdig zijn met de idee van de Commune.

IX Indien men bereid is te menen, dat Lenin met zijn gebruik van de term 'centralisme' het zelfde bedoelde als wat anarchisten verstaan onder 'federalisme' dan is dat het punt wat nader bekeken moet worden. Lenin noemt het volgende centralisme. Alle communes zullen zich verenigen om de tegenstand van de kapitalisten te breken. De partikuliere eigendom, de fabrieken, de grond enz. zullen aan de gehele natie worden overgedragen. De natie is 'de gehele maatschappij'. Zal dit geen centralisme zijn, schampert Lenin. Het is het meest konsekwente demokratisch centralisme, want het is een 'vrijwillig centralisme' (Lenin). Het is een 'vrije vereniging van communes tot een natie (= gehele maatschappij;Th.H.), een vrijwillige versmelting van de proletarische communes ter vernietiging van de burgerlijke heerschappij en van de burgerlijke staatsmachine'. Dit 'vrijwillige centralisme' kan volgens mij 'federalisme' worden genoemd, omdat het een uitgroeiende beweging is die van beneden naar boven verloopt. Dat Lenin dat voor mogelijk houdt, blijkt uit diens bestrijding van de opvatting van Bernstein. Deze zou, volgens Lenin, het centralisme namelijk alleen maar kennen als iets dat van bovenaf opgelegd wordt. Toch kan ik mij niet onttrekken aán de indruk dat ook Lenin in termen van onder-/bovenschikking spreekt (inplaats van in nevenschikking). Zijn 'Staat en revolutie' wordt daardoor tenminste tweeslachtig. Uitgangspunt van de beschouwing van Lenin is 'het als heersende klasse georganiseerde proletariaat'. Hiermee bezigt hij een marxe term, waarin hij verwijst naar een omschrijving van de staat die Marx en Engels na de Parijse Commune hanteren. Lenin maakt van die staat 'staatsmacht', 'gecentraliseerde organisatie van de macht', die het proletariaat nodig heeft. Zonder zich ook maar met één woord --op deze plaats-- nader te verklaren, verheft hij vervolgens de arbeiders*partij* --de door hém geleide partij-- tot *voorhoede* van het proletariaat. En die arbeiderspartij zal nu het gehele volk naar het socialisme voeren. Die voorhoede zal de macht grijpen, de nieuwe orde besturen, organiseren, leraar, leider, aanvoerder zijn (..)!

X Ongemerkt is de diktatuur van het proletariaat, die bij Marx en Engels nog de Commune was, de organisatie van de voorhoede van de onderdrukten geworden. Die voorhoede zal er voor zorgen dat in de 'eerste fase' van de kommunistische maatschappij 'alle burgers tot betaalde beambten van de staat' zullen worden. 'De gehele maatschappij wordt één kantoor en één fabriek(..)' (Lenin). Deze fabrieksdiscipline (leninistische term) is geen einddoel, belooft Lenin.

Het vormt de inleiding tot het zelf leren de staat te besturen. Hetgeen ik hier uit 'Staat en revolutie' op heb getekend staat mijlen ver van de idee van de Parijse Commune, waarin een dergelijke maatschappijkonseptie niet aan de orde is. Het kan daarom de vraag zijn of het geoorloofd is de twee teksten van Marx en Lenin naast elkaar te plaatsen, gelijk ik doe. Immers de met zijn maatschappijkonseptie samenhangende opvatting over de partij kan vooral beantwoorden aan de *strategische* problemen, waarvoor Lenin in konkrete situaties stond.

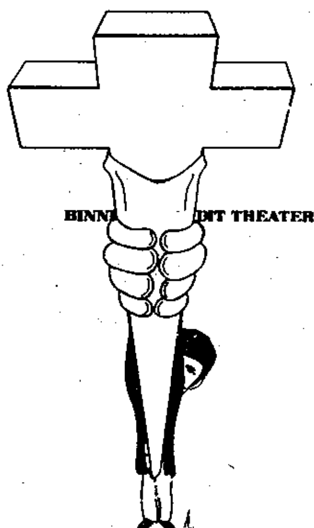
XI Niet kan ontkend worden dat Lenin zich veel aan de massa's gelegen laat. Zijn opvatting is dus niet te reduceren tot een louter partij-opvatting. Maar anderzijds doet hij, voorzover mij bekend, nauwelijks moeite te omschrijven dat hij de volksmassa's niet als voetbankje gebruikt. En dat is wat Bakoenin reeds vroeg verwerpelijk vond in elke partij-konseptie. Smalend spreekt hij dan over de 'staatslieden der revolutie' (Danton, Robespierre, e.a.)
Bakoenin spreekt niet over een 'partij', wel over een 'alliantie', een geheim genootschap dat een 'onzichtbare kollektieve diktatuur' zal uitoefenen. Deze 'alliantie' krijgt twee taken toebedeeld. De eerste is het opwekken, voorbereiden, organiseren, bundelen van de spontane krachten in een volk. De tweede taak is het onmogelijk maken van de vestiging van welk staatsgezag dan ook over het volk (nā de revolutie). En dan wijst Bakoenin op een dilemma: met welk recht willen anarchisten inwerken op het volk, wanneer zij elke vorm van gezag verwerpen? Het dilemma lost hij op door er op te wijzen dat de geheime organisatie zich in het volk bevindt, en die haar leden in kleine groepen over een heel gebied verspreid. Haar werkzaamheid doet zich voor in propaganda, niet in opleggen. 'De revolutie moet kortom overal onafhankelijk zijn en onafhankelijk blijven van haar centrum, dat er wel uitdrukking, het produkt van moet zijn, maar niet de bron, leiding en oorzaak' (Bakoenin). Een kritische beschouwing over Bakoenins 'geheime organisatie' moet hier wegens plaats gebrek achterwege blijven. Inplaats daarvan kom ik weer op mijn oorspronkelijke thema terug.

XII Enkele bestanddelen die de Commune vormden en waarover geen strijdigheid in opvatting tussen Bakoenin en Marx is te achterhalen, ga ik nu schematisch groeperen. Een grondslaggevend element is de regeling van het ekonomisch gebeuren. Dit is kernachtig samen te vatten in het antwoord op de vraag: wie bepaalt wat er wordt geproduceerd? In het antwoord moet tot uitdrukking komen dat de nieuwe sociale orde uitsluitend gebaseerd is op de organisatie van de kollektieve arbeid (ekonomisch nivo) en de kollektieve inrichting van de arbeidsmiddelen (politiek nivo). De maatschappelijke organisatie moet worden opgebouwd --van onderen naar boven--, door vrije associatie van arbeiders. Bakoenin ziet dit gebeuren, eerst in associaties vervolgens in kommunes, gewesten, naties en uiteindelijk in een grote internationale en universele organisatie. Vooronderstelling in dit model is het bestaan van de gemeenschappelijke eigendom van de produktiemiddelen. Deze gemeenschappelijkheid laat ruimte voor interpretatie m.b.t. de vraag wie de beschikkingsmacht zal hebben. De Commune of de Staat? In Bakoenins, maar ook in Marx' opvatting in de 'Burgeroorlog', is dat de Commune.

XIII De regeling die in de commune is aan te treffen, bestaat uit een politiek nivo, dat de beslissing neemt over wāt er geproduceerd wordt, m.a.w. stelt de prioriteit vast. Het ekonomische nivo --de gezamenlijke direkte producenten verenigd in vakorganisaties-- be-

slist over hoe er geproduceerd wordt. Deze beheersvorm is mogelijk omdat 'gemeenschappelijke eigendom der produktiemiddelen', in produktietermen, betekent dat niet meer voor een markt wordt geproduceerd. Dit houdt indat de irrationaliteit van de winst-maximalisatie --op korte of lange termijn-- is geëlimineerd (vernietigd).
Het gaat in deze zienswijze niet om twee gescheiden nivo's; kultureel gaat het om één nivo, waarin elkaar wederkerig beïnvloedende krachten werkzaam zijn; verg. in dit geval de opvatting van Maarseveen, die zegt: "Cultuur is doen, zelfdoen, veranderen. Het is het zelf veranderen van je eigen situatie" (3).
XIV Op twee nivo's is nu zelfbestuur mogelijk geworden. Het politieke nivo --bestuur o.l.v. de direkte producenten/konsumenten, met de wijkraad als basisgroep--, is niet meer afhankelijk van de 'wetten' die het kapitalistische produktiestelsel beheersen. Het ekonomische nivo kan nu zonder bijbedoeling uitgaan van arbeiderszelfbestuur, waarin 'zelfsturende groepen' een plaats krijgen. Zelfsturende groepen zijn dáár mogelijk waar een organisatiemodel wordt gehanteerd, dat de leden van een arbeidseenheid de mogelijkheid geeft, een zo hoog mogelijke graad van zelfbepaling te bereiken (4).
Waar het in het commune-model omdraait is, dat alle voorgaande vormen van *mede*bestuur door vormen van *zelf*bestuur worden vervangen. In die zin drukken de thema's 'afsterven van de staat' en 'uitschakelen van de staat' het zelfde uit. Marx moest de omslag van mede- naar zelfbestuur wel maken. Medebestuur betekent historisch-staatsrechtelijk, dat naast de koning ook het volk meebestuurde (met mondjesmaat natuurlijk). Dit meebesturen voltrok zich vervolgens in het parlementaire stelsel zoals wij dit nu kennen. Marx kon dus terecht stellen dat in het geval van de Commune geen sprake was van een parlementair orgaan, maar van een uitvoerend en wetgevend orgaan. Het parlementaire stelsel, dat steeds een macht naast het volk veronderstelt, en wel zodanig dat fundamentele besluiten tengunste van haar niet zullen of kunnen worden genomen. Daar Marx werkte aan de bevrijding van het 'volk' (de arbeidersmassa's), kón hij dus haar bevrijdingsorganisatie --de Commune-- niet anders dan als *zelf*bestuursorgaan omschrijven. Bakoenin had zijn hele leven nog niet anders gedaan!
XV Het komt mij enerzijds irreëel voor te denken aan een spoedige realisatie in materiële zin van een commune-struktuur in Nederland. Anderzijds lijkt het niet onmogelijk dat bepaalde elementen van de commune-struktuur in de bestaande Nederlandse wetgeving --in formele zin-- worden ondergebracht. De Gemeentewet zou daar ondermeer voor moeten worden gewijzigd. Ik denk dan aan het inbouwen van sommige elementen uit het 'commission government' (kommissiebestuur). Dit is een bepaald type stadsbestuur, dat rond 1900 in de USA voor een aantal steden is ingevoerd. Ruwweg ziet dat er als volgt uit. De stedelijke gezagsfunkties komen te berusten bij een kommissie van een beperkt aantal (hooguit 5) 'wethouders' (commissioners), die ieder aan het hoofd staan van een tak van dienst of stedelijke bestuursafdeling. Elke wethouder wordt door de gehele stedelijke kiesgerechtige gemeenschap gekozen. De kontrole over de kommissieleden vindt plaats in hun gezamenlijke vergaderingen. Naar buiten --dus naar de bevolking-- toe vindt de kontrole plaats met behulp van vier speciale burgerrechten. Om deze burgerrechten, die als anti-oligarchiseringsclausules dienst doen, gaat het mij. Dit zijn:

1) openbaarheid (van alle stukken en vergadering, ook van de wethouders);

2) volksinitiatief (of 'burgerinitiatief');
3) referendum (volksstemming);
4) recall (terugroeping)

XVI Het volksinitiatief geeft de bevolking het recht initiatiefvoorstellen te doen om deze verplichtend ter uitvoering door een wethouder, voor te leggen aan de wethoudersvergadering. Over mogelijke regelingen van dit recht zal ik niet uitweiden. De bedoeling van het volksinitiatief is dat de bevolking niet langer hoeft te wachten tot de volgende verkiezing om duidelijk te maken hoe ze over de gang van zaken denkt. Dit stelt alle personen met dadendrang, die belangstelling gevoelen voor de publieke zaak, in staat hun krachten te ontplooien. 'Zelfdenken, zelfdoen en zelfkunnen zal tenslotte het gevolg zijn', voorspelt Buriks (5). 'Zo kan het volksinitiatief een voortreffelijk hulpmiddel zijn bij de *politieke opvoeding der massa's*'. Buriks, die in 1918 een beschrijving geeft van deze --dan reeds een tiental jaren-- toegepaste vorm van stadsbestuur in een aantal Amerikaanse steden, gaat hierbij uit van het *mondigheidsmodel*. Dit model duidt erop dat de ander principiëel tot gelijke prestaties in staat wordt geacht. Het streven naar macht is in dit model geen doel inzich en er is sprake van horizontalisering van organisatiestrukturen (topreduktie). Tegenover het mondigheidsmodel staat

het *infantiliseringsmodel* (infantiel=achterlijk). Hier gaat het er om mensen van zelfdoen af te houden, ze 'dom' te laten, m.a.w. datgene wat ook wel 'afbraak van zelfvertrouwen' wordt genoemd. Hiermee stelt de bovengeschikte zijn positie veilig. Opzet is mensen van hun ondergeschiktheid bewust te laten zijn. In dit geval is sprake van vertikalisering van organisatiestrukturen (basisreduktie).
XVII Het kommissiebestuur heeft op den duur geen stand weten te houden en is door andere vormen van lokaal bestuur overvleugeld. Dit is in de USA overigens veelvormig. In 1950 trof men bijv. in de staat New Jersey niet minder dan 14 vormen van lokale bestuursorganisaties aan (6). Het behoeft vervolgens geen betoog dat konservatieven en onttroonde politici niet hebben stil gezeten. Met hand en tand verdedigden zij het 'vertegenwoordigend stelsel', dat de band tussen burger en vertegenwoordigden radikaal lossnijdt, en dat hooguit *mede*bewind, maar nooit *zelf*bestuur kan betekenen. "De instellingen van de rechtstreekse volksregering (bedoeld worden de 4 anti-oligarcheringsclausules; Th.H.) worden daarentegen juist verdedigd door de meer radikale hervormers en komen bijv. voor op de strijdprograms van de socialistische of zich voor socialistisch uitgevende politieke partijen" (Buriks).
XVIII Inmiddels staan in Nederland de verkiezingsprogramma's van de verschillende politieke partijen bol van de 'participatie', 'demokratisering', 'decentralisatie'. Van een reëele *direkte* invloed op het openbaar bestuur is echter nog geen sprake, en daar zal in een maatschappij met het huidige kapitalistische ekonomisch stelsel nauwelijks sprake van kunnen zijn. Waar het verschijnt zal het niet verder blijken te reiken dan een formele invloed. In die zin denk ik dat Berend Vis het in zijn artikel 'Over de bestuurlijke herindeling' (van Nederland; gewestvorming) bij het rechte eind heeft (7).
Thom Holterman

NOTEN
(1) Als grondslag voor dit artikel maakte ik gebruik van: Bakoenin, M., De Commune van Parijs en het staatsbegrip; Lenin, W.I., Staat en revolutie; Marx, K., De burgeroorlog in Frankrijk.
(2) Verg. Lehning, A., Leninisme en bakoenisme; in de bundel 'Radendemokratie of staatscommunisme; Van Gennep, 1972
(3) Bergamin, mr.R.J.B., Maarseveen, prof. mr.H.Th.J.F. van, Schonk-Swier, De Cultuurstaat; Kluwer, Deventer, 1976
(4) Verg. Bihl, G., Von der Mittbestimmung zur Selbstbestimmung; Goldmann, München, 1973
(5) Buriks, mr. A., Democratisch gemeentebeheer; Nijhoff, Den Haag, 1918
(6) Potter, A.M., American government and politics; Faber, London, 1969 (4edr.). In dit bestek moet achterwege blijven een analyse naar de mogelijke herkomst van het kommissiestadsbestuur. Buriks verwijst zelf naar de zwitserse kantons. Wanneer men los daarvan de 4 anti-oligarchiseringsclausules ziet als een uitdrukking van het wantrouwen jegens de staat, dan is het niet onmogelijk dat o.m. gestoten wordt op ideeën van J.S. Mill en Spencer, en op anti-etatistische noties die hun grandslag vinden in de opvatting van M. Stirner. J. H. Mackay en B. Tucker verspreidden in de USA deze opvatting. Tuckers invloed op de 'anarchistische beweging' in de USA is relatief groot geweest.
(7) Verg. Recht en Kritiek, no. 4/76; p.392

De aktualiteit van het Archinow-Platform

Zonder de verdiensten van Ferdinand Domela Nieuwenhuis voor de propaganda en verspreiding van het anarchisme in Nederland te willen veronachtzamen, moet niettemin ook worden vastgesteld dat hij het tegelijk is geweest die, door zijn negatieve opvatting over politieke organisatie van het anarchisme, de anarchisten in Nederland aan het begin van deze eeuw reeds in een isolement heeft gedreven waarvan zij zich tot op de dag van vandaag niet hebben weten te ontdoen. Na de, door het stereotype sociaal-demokratische verraad van de SDAP mislukte (1), spoorwegstaking van 1903 zette de aftakeling van het (toen nog goeddeels anarcho-)syndikalistische Nationaal Arbeids Secretariaat (NAS) onafwendbaar in, nu de vrije socialisten onder invloed van Domela het NAS immers als niet meer dan een arbeidersfederatie beschouwden en een ontwikkeling naar hechte landelijke organisatorische verbanden afwezen. Waar de syndikalisten het samensmedende NAS als leerschool voor een anarchistische maatschappij hadden bedoeld, moesten zij op den duur het treurige politiek-organisatorische failliet van het anarchisme in Nederland onder ogen zien. Want ook al had de syndikalistische vakorganisatie nog in 1920 ruim 50.000 leden (2), bewust anarchistisch of syndikalistisch was deze aanhang toen allang niet meer, zoals drie jaar later bij de uittreding van het NAS en de formering van het Nederlandse Syndikalistisch Vakverbond (NSV) duidelijk bleek. De kansen om in de massabeweging van arbeiders en boeren het anarchisme tot een organisatorische faktor van revolutionaire potentie, tot "de spreekbuis van de strijdende massa" te ontwikkelen waren gekeerd. En in dat stadium van de opkomst van de Nederlandse arbeidersbeweging is dit falen, is Domela's charisma uiteindelijk fataal gebleken.

Sindsdien hebben de anarchisten zich eigenlijk als politieke ballingen van hun eigen denken in sociaal-kulturele emancipatiebewegingen als de vrijdenkersorganisatie De Dageraad (nu:De Vrije Gedachte) en de Internationale Anti-Militaristische Vereniging (IAMV) moeten terugtrekken. Niet dat het anarchisme daarmee monddood raakte; het wist integendeel de basis te leggen voor doordringende libertaire en humanistische stromingen in het socialisme, waarvan het pacifisme nog geruime tijd het gevolg bij uitstek zou blijken te zijn. In kultuur-filosofisch opzicht hebben de anarchistische opvattingen en analyses in de vooroorlogse jaren een uitermate belangrijke bijdra-

ge geleverd. Maar de organisatorische band met het proletariaat bleef verbroken.
Na het uitbreken van de Spaanse burgeroorlog was het belang van georganiseerde steun aan de specifiek anarchistische strijdorganisaties ook vanuit Nederland groter dan ooit. Maar tot meer dan incidentele en propagandistische steun was de versnipperde beweging hier niet in staat. Enerzijds had de verwording van het pacifisme tot dogmatische geweldloosheid een verlammende uitwerking op het anarchisme gehad, anderzijds hadden de anarchisten door gebrek aan heldere antwoorden op de krisis van het kapitalisme en de opkomst van het fascisme beduidend aan invloed verloren. Zowel ideologisch als organisatorisch viel het anarchistische kamp kort voor het uitbreken van de wereldoorlog uiteen. In de illegaliteit van '40-'45 heeft het anarchisme als politieke beweging dan ook geen rol van betekenis gespeeld. Tot in de jaren '60 zou deze ernstige tekortkoming zich doen gevoelen. Weliswaar leek de impuls van de kort na de oorlog tot de Eenheidsvakcentrale (EVC) toegetreden anarcho-syndikalisten aanvankelijk tot een herstel van het klassekarakter van het georganiseerde anarchisme te leiden, maar de syndikalisten werden al spoedig door de kommunisten overvleugeld en in 1948 volgde de definitieve breuk. Ook het daarna opgerichte Onafhankelijk Verbond van Bedrijfsorganisaties (OVB) kon niet voorzien in een syndikalistisch alternatief voor de arbeiders; tot vandaag leidt de OVB een kwijnend bestaan.
Niettemin bleef het anarchisme, als voortdurende verbazingwekkende bron van inspiratie voor vele ondogmatisch gezinde socialisten, een intrinsieke greep op het gestadig ontwaakte verzet tegen de onterende koude oorlog behouden. De hergroepering van het pacifisme in de jaren van de angst voor een nukleaire wereldbrand bracht onder de invloed van de met het anarchisme sympatiserende Bertrand Russell een vredesbeweging op de been die de politieke letargie van de inreformisme verstrikte arbeidersbeweging zou doorbreken. Maar in de op den duur tot machteloosheid van de regelmaat vervallen demonstraties kon de jonge ban-de-bom-beweging haar kreativiteit niet lang botvieren. Het provocerende, ontmaskerende anarchisme werd herboren in de provobeweging. Organisatorisch stelde het provotariaat op zich weinig voor en bracht het geen doorbraak in de massieve impasse van het georganiseerde anarchisme. Het vormde echter ontegenzeggelijk de katalisator in de ontluikende groepering van het jongerenverzet in kleine onafhankelijke maar politiek agressieve aktiegroepen. Parijs, Berlijn, Rome 1968 zouden het besef van de noodzaak van afdoende organisatorische verbanden nog versterken. Maar de ongenuanceerde deklasseringstheorie, die het "klootjesvolk" (proletariaat) in de moderne verzorgingsstaat de fakto niet als potentiëel revolutionair wilde erkennen leidde het provotariaat uiteindelijk in machteloze banen en maakte het anarchisme veeleer tot een vrijblijvend toevluchtsoord voor de talloze ontwortelde en politiek dakloze jongeren, voor wie elke schijnbare legitimatie van hun onverminderde geprivilegieerdheid welkom was. Politieke direkte aktie werd ludiek en daarmee, in de stuiptrekkende kabouterbeweging, krachteloos. Niet omdat het ludieke element op zich de aktie ontkrachtte, maar omdat het van middel tot doel werd. De epigonen van deze incidentele marginale aktie hebben jarenlang het schrale overblijfsel van het georganiseerde anarchisme, de nog altijd bestaande Federatie van Vrije Socialisten (FVS), van een slagvaardige bundeling van krachten weten te weerhouden.

De trieste kortwieking van de organisatiekracht van het anarchisme, de verenging van het anarchisme tot stempelkussen onder invloed van de nieuwe charismata van Roel van Duyn, heeft de militante anarchisten die weigerden het standpunt van de klassenstrijd te verlaten, naar andere werkterreinen gedreven. In de studentenbeweging, het Vietnam-protest, de boykot-volkstelling aktie, de milieubeweging, wijk- en buurtgroepen, het vormingswerk en vooral de soldatenbeweging hebben de anarchisten zich aktief ingezet en het belang van struktureel organisatorisch werk opnieuw ingezien. Sinds 1972 heeft dit in bepaalde anarcho-kringen tot verscheidene, soms nog premature, organisatorische experimenten geleid. Bij de diskussies die aan deze, vooralsnog niet aan de grote klok gehangen, aktiviteiten ten grondslag lagen dook in een vroeg stadium het zogenoemde Archinow-platform op, synchroon aan de gedachtenwisselingen over het organisatiekoncept van de Organisation Révolutionnaire Anarchiste (ORA) in Frankrijk en Engeland, die de tekst van dit platform tot basistekst hadden gekozen. Een, zij het nog zwakke en niet uitgekristalliseerde, proeve van deze diskussies - met name op het vlak van kritisering van het kontinue isolement van het anarchisme als gevolg van het ontbreken van organisatorische perspektieven en het uit de weg gaan van konkrete verantwoordelijkheid - is in de loop van de laatste twee jaar onder meer door leden van de groep rond dit tijdschrift aangedragen (3). Deze artikelen, waaruit de goede verstaander nog de nodige tegenspraak kan distilleren als maatgeving voor het stadium van diskussie, wijzen duidelijk op de kern van de gedachtenwisseling: anarchisten moeten zich niet in eigen en zeker niet in klasse-onafhankelijke organisaties opsluiten, maar intreden - al of niet in onderling organisatorisch verband - in bestaande klasse-organisaties. Zij moeten zich ondubbelzinnig op het standpunt van de klassenstrijd stellen en niet talmen aan de fronten van deze strijd op te duiken. Juist over deze problematiek handelt nu het hierbij aangeboden Organisatorisch Platform van de Revolutionaire Anarchisten. Dat wil zeggen: het Platform wordt gekenmerkt door de verwerping van de "syntese-opvatting" - hierboven ook in de beide Nederlandse verschijningsvormen van de deklasseringstheorie en de klootjesvolkanalyse ontleed -, die pretendeert het sociale anarchisme te kunnen verenigen met het individualisme, dat de klassenstrijd verwerpt. Het Platform toont het belang aan van het inzicht dat revolutionair anarchisme en organisatie in de arbeidersbeweging niet te scheiden zijn. Op dit punt is met name het Algemeen Gedeelte van belang.

Binnen het Nederlandse anarchisme heeft *"het Archinow-platform"* de laatste jaren op verdachte wijze een kwalijke faam gekregen. Daarvoor zijn enkele direkt aanwijsbare oorzaken, die zijdelings reeds in het korte historische overzicht hiervóór ter sprake kwamen. De "syntese"-aanhangers hebben handig gebruik weten te maken van de in het anarchisme nogal wijd verbreide misvatting, dat organisatie synoniem is met autoriteit. Organisatie zou machtspolitiek zijn en als zodanig in strijd met het anarchistisch beginsel van volledige verwerping van gezag en autoriteit. De paragraaf "Verwerping van het gezag" in het Algemeen Gedeelte spreekt op dit punt duidelijke taal. Een andere verdachtmaking van het Platform betreft de lezing, dat het uitsluitend zou handelen over militaristische vormen van (geheime) organisatie van anarchisten. Daarbij werd dan verwezen

naar de militaire achtergrond van de auteurs, alle afkomstig uit de autonome revolutionaire strijdgroepen van Nestor Machno. Dat het hier niet om een militaire achtergrond gaat, maar om een revolutionaire strategie *in de burgeroorlog*, werd wijselijk verzwegen.

Nog een enkel woord *over het ontstaan van het Platform*. De Russische anarchisten die de gewetenloze uitroeiïng onder Trotzky van de strijdgroepen van Nestor Machno in 1921 wisten te overleven en vervolgens ook nog aan de terreur van de Tcheka konden ontkomen, hebben zich aanvankelijk in Berlijn, later voor een deel in Parijs gevestigd. Daar formeerden zij een anarchistische groep in ballingschap, waarin behalve Machno zelf vooral zijn oude strijdmakker Petr Andreevich Archinow aktief was. Deze groep heeft via haar krant Dielo Trouda (Zaak van de Arbeiders) analyses en historische studies gepubliceerd over de Russische revolutie, het verraad en de afleidingsmanoeuvres van de bolsjewisten, de Tchekaterreur, de vervolging van revolutionaire anarchisten in Rusland. De groep voerde intensieve diskussie over het falen van de Russische anarchisten om tegenover de bolsjewisten de strijdorganisaties van de arbeiders te beschermen en te verbinden. Dielo Trouda konkludeerde dat dit falen allereerst een kwestie van organisatorische zwakte, van gebrek aan eenheid en verbinding van de talrijke anarcho-groepen in Rusland sinds 1905 moest zijn geweest. Uit deze diskussie ontstond een organisatorisch koncept, het Platform. Bijna een halve eeuw later is het, opnieuw in Parijs, weer boven water gekomen, met name door toedoen van de broers Cohn-Bendit (4).

Nu het Platform, zoals betoogd, op bepaalde punten wederom aktueel is geworden, wil dit niet zeggen dat met de uitgave ervan beoogd wordt overschatting ervan uit te lokken. Per slot van rekening is de tekst vijftig jaar oud en op het vlak van de organisatorische koncepten hebben de ervaringen met de anarchistische kollektieven in de Spaanse revolutie en de daarop volgende burgeroorlog - tien jaar na de totstandkoming van het Platform - duidelijker taal gesproken dan ooit in de geschiedenis van de arbeidersbeweging. De lezer zal evenwel verbaasd kunnen konstateren dat belangrijke gedeelten van het Platform zonder meer van toepassing kunnen worden gebracht op juist die ervaringen. Maar dat neemt verscheidene zwakke passages niet weg. De woordkeus is niet altijd even gelukkig en een zekere dichterlijke verheerlijking en romantisering van de arbeid steekt nogal af bij de nuchterheid van de algemene analyse. Ook de opmerkingen over het belang van de boerenstand en een aanzienlijk gedeelte van de ekonomische analyse zijn sterk verouderd.

Boudewijn Chorus

NOTEN

Het bovenstaande is een verkorte versie van het voorwoord bij de eerste Nederlandse uitgave van "Het Platform". De uitgever is Pamflet, Postbus 1333, Groningen. De prijs bedraagt 5 gulden.

(1) Albert de Jong, De spoorwegstaking van 1903; Heemstede 1953, heruitgave AU, Amsterdam 1973.

(2) Hans Ramaer, Van Domela tot Provo - anarchisme in Nederland; Maatstaf aug-sept. 1976; Arbeiderspers, Amsterdam. Daarin ook gegevens over Nestor Machno.

(3) Zie de artikelen in De As nr. 15/16, aug. 1975, nr. 20, april 1976 en nr. 21/22, aug. 1976 van resp. Boudewijn Chorus, Hans Ramaer en Thom Holterman.

(4) Gabriel & Daniel Cohn Bendit, Linksradikalisme, remedie tegen een verkalkt communisme; Van Gennep, Amsterdam 1969.

ORGANISATIE: VAN ONDEROP IN DE PRAKTIJK

Je kunt op twee manieren over organisatie praten. De ene manier is de theoretische: het leggen van een theoretisch fundament, het ontwerpen van stellingen die daarop berusten, het trekken van historische vergelijkingen en, uiteindelijk, het geven van theoretische adviezen, dwz.: ZO ZOU HET EIGENLIJK BEHOREN TE GAAN.
Als redakteur van het vroegere maandblad DE VRIJE heb ik de bovenstaande lijn een paar jaar gevolgd. 't Is knáp, mensen, je hebt het gevoel dat je het wéét, dat anderen wel wat aan je hebben. Je ziet desalniettemin maar weinig gebeuren, en je voelt de neiging opkomen, dat aan anderen te verwijten: Herinnert u zich het 'klootjesvolk' van Provo nog?

Zo tussen 1968 en 1970 kreeg ik zelf wat twijfel aan de waarde van het theoretiseren. Langzamerhand ontwikkelde zich een gevoel van frustratie, een verlangen om in de praktijk te laten zien wat de uitwerking van de theorie was. Het kwam misschien wel omdat '68 had laten zien dat de revolutie tóch nog niet voor de deur stond, liever gezegd, nog láng niet..... Omdat mijn arbeidsplaats altijd noagal geïsoleerd was - kleine zelfstandige, later werknemer in de detailhandel, van oudsher verkruimeld en slecht, bár slecht georganiseerd - had ik van het begin af oog gehad voor andere organisatiemogelijkheden: die van de burger in het maatschappelijk besluitvormingsproces, die van de móndige burger, en van de konsument.
In de jaren tussen '66 en '70 gingen we allemaal mee in een soort burgerlijk bewustwordingsproces: protest tegen de (atoom-)oorlog en tegen de bakteriologische oorlogsvoering, strijd - voor mijzelf middels advies, ik kon al geen dienst meer weigeren - vóór de dienstweigering en de dienstweigerááár. Na '68 richtte de strijd zich tegen de Vietnam-oorlog, die de eksponent was van de chemische en bakteriologische oorlogvoering door de Amerikanen. (merkwaardig dat we nu naar diezelfde Amerikanen verwijzen in ons verzet tegen de kerncentrales in ons land!) Zo rond '68-'69 begon een bepaald bewustwordingsproces: je realiseerde je eigenlijk voor het eerst metterdaad hoe weinig de mensen eigenlijk werkelijk *wisten*, van de toestand in de wereld en ook van hun eigen situatie en van hun rechten en mogelijkheden.
Die ontwikkeling kreeg een klimax in het jaar 1970, het jaar waarin we ons openlijk realiseerden dat er al dertig jaar woningnood bestond, als één van de kwalijkste uitwassen van onze na-oorlogse kapitalistische maatschappij. De kraak-akties van mei 1970 waren voor velen de schuimkop van een enorme golf van aktie en bewustwording: je realiseerde je hoe weinig de mensen bewust waren en tevens hoe-

zeer een huisvestingsbeleid - of wat daarvoor doorging - onderdeel was van de kapitalistische Verdeel-en-Heers-politiek en met hoeveel sukses. Als gevolg hiervan stortten we ons eind 1970 in een vrijwilligersaktie voor sociale aktie en -hulp. Horizontaal-zijn was in de mode, ondanks alle marxistische-, trotskistische-, leninistische- en maoïstische opposities. We werkten met werkgroepen, die regelmatig vergaderden, waarin iedereen gelijke stem had en waarin we samen naar oplossingen zochten voor het probleem dat één van ons moest afwerken. De belangrijke algemene beslissingen namen we in een soort plenaire vergadering, die wel streefde naar een stem voor iedereen, maar waarin al spoedig bleek dat diegenen die minder bewust waren dan de anderen, zich minder makkelijk uitten - dus zwegen - en gemanipuleerd werden door anderen met autoritaire voorhoede-denkbeelden. Als anarchist streefde je vanzelfsprekend naar de algemen meningsvorming met de synthese uit de verschillende standpunten als resultaat. Maar dat bleek niet mogelijk: teveel mensen hielden in het openbaar hun mond (maar vertrouwden je later onder vier ogen hun mening toe) en natuurlijk maakten anderen hiervan gebruik en manipuleerden vergaderingen tot uitspraken overeenkomstig hun eigen (autoritaire) politieke denkbeelden. Als praktisch tegengif werd de anarchist gedwongen tot het propageren van het 'one-man-one-vote' systeem, maar dit werd onmogelijk toen bleek dat je zelfs dit systeem alleen maar kon hanteren door op iedere vergadering iedere medewerker individueel naar zijn/haar mening te vrägen, als je voorzitter was... Een andere voorzitter vond dat teveel moeite en deed het niët, en daar zat je!

PRAKTIJK ALS LEERSCHOOL

Ik moet hier even vertellen dat we een voor anarchisten uit het hart gegrepen systeem hadden: in de werkgroep en in de plenaire wisselden de funkties van voorzitter en van sekretaris/notuleur per vergadering. Je merkte dan ook dat elke medewerker die beide funkties langzamerhand onder de knie kreeg, en dus zowel mondig als handig werd! Men werkte ook samen; bijvoorbeeld" één persoon notuleerde, maar een ander werkte de notities uit, of tikte ze op stencil; een voorzitter leidde de diskussies, bijgestaan door iemand die de agendapunten in de gaten hield!

Terwijl ik in die jaren voortdurend gekonfronteerd werd met kritiek op onze denkbeelden en overtuiging, merkte ik in de dagelijkse praktijk de gunstige resultaten op. Ik heb wazige, angstige, onzekere, ongeartikuleerde figuren zich in de loop van een paar jaar zien ontwikkelen tot nauwgezette, kiene aktievoerders met een helder inzicht in de mogelijkheden van hun aktie. Aan de andere kant heb ik hoopvolle verwachtingen zien instorten door een afglijden naar een gemakzuchtig nalopen van autoritaire personen en denkbeelden. Soms merkte je hoe persoonlijk onvermogen werd gehanteerd tot een verdeel-en-heers model; zo werd op een gegeven moment "oud" geplaatst tegenover "jong", en het ging hier om medewerkersjaren, en dit werd tot een soort breekijzer in een kompetentiestrijd. Op andere momenten werd "aktie" (dwz. het met geroep en spandoeken de straat op gaan) gehanteerd als superieur systeem tegenover "hulpverlening" (hetgeen wil zeggen het middels een aanpak van persoonlijke problematieken mondiger maken van je medemensen). Maar met het verlopen van een aantal jaren heb ik ervaren hoe weinig mijn medemens bekend is met zijn rechten en met de manieren waarop hij die rechten kan bevechten en waarborgen. Elk burgerrecht is in de loop van vele ja-

ren verstopt achter een netwerk van ingewikkelde formules waardoor schijn niet meer van echt te onderscheiden valt en de burger gedwongen is het gehele ambtelijke en vaak juridische apparaat in werking te stellen teneinde te komen tot een duidelijke afbakening tussen probleem en daarmee samenhangende openlijke dan wel bedekte manipulatie. En ik denk nog steeds dat rechten-kennen een belangrijke voorwaarde is bij strijdbaarheid.
De uitvoering van de Ziektewet is zo'n probleem bij uitstek; de met de uitvoering van deze wet belaste bedrijfsverenigingen voeren de grofste manipulaties uit, maar de enige manier om hier wat orde te scheppen ligt via een procedure bij de Raad van Beroep in het betreffende gebied. Omdat de rechtersfunktie bij deze Raden een nevenfunktie is bij de Rechterlijke Macht en dus moet worden verricht naast een normale baan, stellen ook de Raden van Beroep een vereenvoudigde werkwijze, de zgn. 'Verkorte Procedure' in, waarbij de klager niet meer gehoord wordt, doch in feite een aangewezen arts beslist. Het uitzoeken van methodes van verzet kan men onder 'hulpverlening' rangschikken, maar ik vind het een soort aktie die de mensen in kennis brengt met hun rechten en ONrechten. Andere voorbeelden zijn aan te wijzen.
Maar wij hadden het over organisatie, en in het bovenstaande gaf ik een paar problemen aan waarmee je vandaag-de-dag bij horizontale organisatie, die een uitvloeisel is van anarchistisch denken in het verleden, te maken krijgt. Je komt echter wel eens tot de gedachte dat de fout bij jou ligt; je organiseert je verkeerd, je probleemstelling is te algemeen, daardoor is er te weinig betrokkenheid en het gevolg is een overwegend falen. Wanneer je je richt op duidelijk afgebakende problemen en op de rechtstreeks daarbij betrokken personen, kom je misschien tot andere resultaten? Het is het proberen waard, en bovendien, als je buurtproblemen kiest, heb je daar zelf allicht meer inzicht in, omdat je er rechtstreeks bij betrokken bent.

WIJK- EN BUURTRADEN

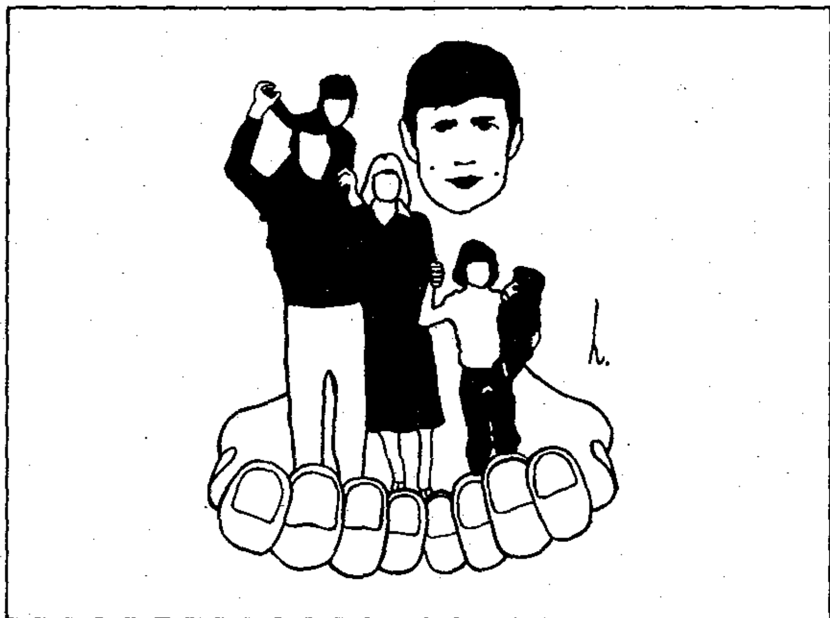
Het aangewezen experimenteergebied is dan de wijk- of buurtraad. Het idee: wijk- of buurtraad is een oud anarchistisch idee, dat in de moderne politiek van de neo-kapitalistische gemeente-struktuur dankbaar is overgenomen. De manier waarop deze organisatie-strukturen tot stand zijn gekomen, wekt gerechtvaardigde argwanen: het lijkt er van het begin af heel erg op dat de gemeentebesturen in de wijkraden middelen zien om de alomtegenwoordige oppositie van buurt-aktiegroepen in te dammen. Wie hier in stapt weet waar hij aan begint: het fenomeen wijkraad moet worden omgevormd tot buurt-strijdgroep!!
Niet meteen de botte bijl erin denk je; je begint voorzichtig, met aktuele problemen die al lang om een oplossing vragen. Je kent die problemen, het is, godbetert, je eigen buurt; of niet?? Je woont er zèlf, je leeft en je lijdt er..... Andere buurtbewoners lijden ook: aan het Leiders-syndroom. Dat maakt dat ze niet zozeer vechten voor het belang van hun buurt of wijk, maar voor hun eigen belang als voorvechter - of politie-agent- in die eigen buurt. Waar het hun om gaat is niet, dat er iets wezenlijks verandert in die buurt, maar alleen dat *zij gezien en erkend* worden in die buurt en als *vertegenwoordiger van de buurt*. Het laatste is nog mooier dan het eerste, want de laatste mogelijkheid biedt de gelegenheid om de twee kanten van de gespleten persoon uit te spelen: naar de buurt toe: de ik-ben -jullie-dienaar-en-draag-het-mij-maar-op figuur; naar de overheid

toe: de zij-zijn-zo-dom-maar-ik-weet-wel-beter-steun-mij-maar- en ik-werk-wel-mee figuur. Dergelijke personen verzieken elke buurtaktie omdat hun persoonlijk streven is: onbetaald ambtenaar zijn, dwz. een zó grote hunkering naar het uitoefenen van macht, dat een geldelijke beloning hiervoor niet meer meetelt.
Ik durf te stellen: deze mensen zijn deels slachtoffer van de bestaande verdeel-en-heers-politieken, maar als een 'van-onder-op-aktie' mislukt is het aan hen te wijten: zij zijn per definitie de aangewezen gereedschappen in handen van machts-manipulatoren (betaald of onbetaald). Ze spelen de haalbare kaart: een beetje '-belangrijke zaken- toegeven; een beetje -ondergeschikte zaken- winnen. En ze zien niet in dat dit nu juist de omgekeerde weg is, en als je probeert het ze duidelijk te maken, zeggen ze: 'dat is partij-politiek en dat willen we niet in Onze Buurt' - en dan ben je mooi uitgeluld! Want in jouw buurt lezen tien mensen de Volkskrant of Trouw, maar de andere negentig lezen elke dag Henk van der Meyden... en wat daar omheen geschreven wordt.
Wie nu denkt dat ik gek ben: even attentie alstublieft! de klap op de vuurpijl! Al het bovenstaande heeft zich gedurende ongeveer zes jaren gelijktijdig afgespeeld. Maar op een gegeven moment was er in het bedrijf waar ik werkte, voor de eerste maal verkiezing van een ondernemingsraad. Je kunt je dan natuurlijk kandidaat stellen, en er zijn kollega's die dan naar je kijken zo met een blik van: jij weet altijd zo goed hoe het moet en niét moet, zóu je nou eigenlijk niet? Nou, ik zou me in fraai gezelschap hebben bevonden! Op de kandidatenlijst prijkten de namen van maar liefst vier afdelingschefs, naast die van twee of drie gewone arbeiders... Reden genoeg om dat laatste team dus wat te versterken, mocht je denken, maar let op: de kollega's kozen godbetert drie van hun vier baasjes in de O.R., en de meeste van de arbeiderskandidaten vielen af... Ze verwachtten dus kennelijk meer heil van hun *chef* dan van hun *kollega* in de arbeidersstrijd!! Het is dan ook geen wonder dat in dit bedrijf zelfs de kleur van de plee-deuren niet gewijzigd is in de tijd dat deze ondernemingsraad in funktie was, laat staan dat er iets wezenlijks veranderde aan de werkomstandigheden.
Geen wonder dat men in dit bedrijf dan ook pas als nieuwe 'hoofddirekteur' heeft kunnen benoemen de heer B. Zevenbergen, een figuur die in '72 wegens het totaal mislukken van zijn reorganisatieplannen bij Enka-Glanzstoff werd weggetrapt; ik weet helaas niet of dit laatste ook als aanbeveling heeft gegolden, maar fraai is het wel. (Zie: Cortenberge/Terlingen: ENKA-dossier, Bruna, 1972.)
Het bovenstaande is geen wetenschappelijke verhandeling, maar een persoonlijk relaas van een paar pogingen de theorie in de praktijk te brengen, en van hetgeen je dan opmerkt. Ik ben er nog steeds van overtuigd dat de anarchistische theorieën over organisatie de meest eerlijke en rechtvaardige en dus de meest juiste zijn. Ik denk ook dat juist ik in de gegeven omstandigheden en op de gegeven plaatsen een bijzonder zware dobber had en heb; op andere plaatsen zijn onder soortgelijke omstandigheden betere resultaten geboekt kunnen worden. Maar ook hoor en lees je van veel ervaringen zoals de mijne, eveneens in soortgelijke omstandigheden. Waarom het een, waarom het ander??
Ik heb zelf de tijd niet om op onderzoek uit te gaan, maar het zou een studie waard zijn. Maar dan wel een studie in de praktijk, alstublieft, en niet achter de schrijftafel!
Arthur Mendes-Georges.

Boeken

NIEUWE ANARCHISME-UITGAVEN

De afgelopen maanden zijn er weer vele nieuwe uitgaven van en over anarchisten en anarchisme verschenen. In Nederland bracht de AU (pb 1329, Amsterdam) een bundel oudere artikelen van Arthur Lehning, o.a. over de anarchosyndikalistische Internationale Arbeidersassociatie en het radenstelsel, dat de titel *De Arbeid Vrij* meekreeg. Pamflet, pb 1333, Groningen publiceerde een zeer verzorgde vertaling van het zgn. *Archinow-platform*, dat over organisatie van anarchisten handelt en het Studium Generale in Tilburg liet een herdruk maken van de lezingencyclus over het *anarchisme* met Anton Constandse, Arthur Lehning en Rudolf de Jong.
De grote producent van anarcholiteratuur naast Italië is op het ogenblik zover ik kan overzien West-Duitsland met liefst 7 mij bekende uitgeverijen die regelmatig met nieuwe uitgaven komen. Kramer bracht eind 76 van Kropotkin *Landwirtschaft, Industrie und Handwerk* plus buiten het geijkte terrein een boek van H.U. Bohnen over de rijnlandse Gruppe Progressiver Künstler. De Verlag Freie Gesellschaft in Frankfurt viert de 70e verjaardag van SPD fraktievoorzitter Herbert Wehner met een reprint van de eerste drie nummers van 'Revolutionäre Tat' dat deze in zijn anarchistische jaren samen met o.a. Erich Mühsam redigeerde, onder de titel *Bakunin führt zum Sieg!*, naar één van de artikelen die hij daarin schreef. Laubfrosch Buchvertrieb in Karlsruhe en Ems-Kopp Verlag in Meppen stuurde me hun produktie van goedkope agitatiebrochures, met o.a. *Anarchistische Gewalttäter, Michail Bakunin, der revolutionäre Anarchismus*, Machno's *ABC des revolutionären Anarchisten* en van Malatesta *Anarchismus und Gewalt*. Verlag Büchse der Pandorra in Telgte-Westbevern bij Münster begint evenals Kramer en Freie Gesellschaft boeken te brengen die in winkel en studeerkamer niet misstaan, o.a. van de Zwitser Pierre Ramus: *William Godwin, Theoretiker des kommunistischen Anarchismus*, Tolstoj: *Die Schule von Jasnaja Poljana* (is er ook in het ned, maar enkele keren duurder) en van de uitgevers Blankertz en Valeske zelf *Anarchismus, Kriegserklärung an den Staat*, een inleidende brochure met als uitgangspunt dat ons leven niet beheerst wordt door spontaniteit en plezier maar door angst en remmingen. De zover ik weet brandnieuwe Impuls Verlag in Bremen bracht een bundel artikelen van Gustav Landauer onder de titel *Rechenschaft* en de *Geschichte der Internationalen Arbeiter Assoziation* (de anarchosindikalistische internationale opgericht in Berlijn in 1921) met artikelen van diverse auteurs. De stug doorpublicerende Mackay Gesellschaft in Freiburg bracht de laatste maanden drie teksten o.a. weer een brochure van Uwe Timm en een reprint van de sociale roman *Die Anarchisten*.
In het Groot-Brittannië bracht de naar de Orkney eilanden uitgeweken Cienfuegos Press drie artikelen van Alexander Berkman over zijn ervaringen in het na-revolutionaire Rusland onder de titel *The Russian Tragedy*. Verder persoonlijke herinneringen van Albert Meltzer onder de titel *The Anarchists in London 1935-1955*, waar Philip Sanson in

Freedom No 1 van 21 januari de vloer mee aanveegt wegens al te persoonlijk gekleurde weglatingen en annauwkeurigheden. Samen weten zij meer dan één, dus een goede aanleiding om ook kennis te maken met dit uitstekende blad, dat het vroegere Anarchy langzamerhand minstens evenaart. De niet veel maar wel goed uitgevende Freedom Press bracht juist voor nieuwjaar een studie van John P. Clark over de verguisde maar terecht ook verafgode Stirner.
De veranderingen in Spanje vinden hun afspiegeling in de prijsvermelding in pesetas op het nog altijd in Parijs uitgegeven *Frente Libertario* en de verhuizing van Brussel naar Sestao Vizcaya in Baskenland van *Askatasuna, revista libertaria de Euzkadi*. In Madrid verschijnt sedert eind januari het uitstekend uitgevoerde en interessante anarchosindikalistische *Sindicalismo* weer, na een goed half jaar wegens organisatieproblemen te hebben stil gelegen. Bij een oplage van 20.000 was het abonneebestand maart '76 bijna 1500 en de losse verkoop ca 5000, het laatste dank zij of ondanks de vermoedelijke boikot van kiosken. De legalisering, die ook Askatasuna wil vragen, betekende dus nog geen vrije verspreiding, maar dat wisten we al van hier. (B.M.)

Voorzover niet in de boekhandel zijn deze en andere uitgaven te krijgen bij Bas Moreel, Nobelweg 108, Wageningen. Tel. 08370-13698.

Arthur Lehning, DE ARBEID VRIJ. 73p, 5,-. - CYCLUS ANARCHISME. 84p, 2,50. - Peter Kropotkin, LANDWIRTSCHAFT, INDUSTRIE UND HANDWERK, oder die Vereinigung von Industrie und Landwirtschaft, von geistiger und körperlicher Arbeit. Voorw. Colin Ward. 292p, 18,50. - H.U. Bohmen, DAS GESETZ DER WELT IST DIE AENDERUNG DER WELT. Die rheinische 'Gruppe progressiver Künstler' (1918-1923). 254p met afb., 27,50. - BAKUNIN FÜHRT ZUM SIEG! Brochure met 3 reprints 'Re-

volutionäre Tat' (1926), 6,-. ANARCHISTISCHE GEWALTTÄTER (zijn anarchisten zo bloeddorstig?). 24p, 75 c. - Michael Bakunin, FREIHEITLICHER SOZIALISMUS ODER MARX-ISMUS? 3 Aufsätze. 18p, 75 c. - Hans Müller, MICHAIL BAKUNIN. DER REVOLUTIONÄRE ANARCHISMUS. 31p, 2,-. (gotisch schrift). - Nestor Machno, DAS ABC DES REVOLUTIONÄREN ANARCHISTEN. 18p, 75 c. - Errico Malatesta, ANARCHISMUS UND GEWALT. 14p, 50 c. - Pierre Ramus, WILLIAM GODWIN, THEORETIKER DES KOMMUNISTISCHEN ANARCHISMUS. 85p, 4,50. - Leo N. Tolstoj, DIE SCHULE VON JASNAJA POLJANA. 109p, 7,-. - Heinz-Jürgen Valeske & Stefan Blankertz, ANARCHISMUS, KRIEGSERKLÄRUNG AN DEN STAAT. Einführung in die anarchistische Kritik der herschenden Zustände. 67p, 3,50. - Gustav Landauer, RECHENSCHAFT. Aufsätze aus der Zeitschrift 'Der Sozialist' 1909-16. 206p, 10,50. - GESCHICHTE DER INTERNATIONALEN ARBEITER-ASSOCIATION VON 1921-1931. 48p, 3,-. - John Henry Mackay, DIE ANARCHISTEN. Kulturgemälde aus dem Ende des XIX. Jahrhunderts. 304p, 20,-. - K.H.Z. Solnemann, DISKUSSIONSERGEBNISSE. Begriff und Ziele des 65p, 6,-. - Uwe Timm, ANARCHIE: EINE KONSEQUENTE ENTSCHEIDUNG FÜR FREIHEIT und Wohlstand. 24p, 4,-. - Alexander Berkman, THE RUSSIAN TRAGEDY. 112p, 8,-. - Albert Meltzer, THE ANARCHISTS IN LONDON 1935-1955. 41p, grf, 6,-. - John P. Clark, MAX STIRNER'S EGOISM. 111p, 10,-.

KULTUURSTAAT

Als vierde in de serie 'Recht en maatschappij' is een boekje over de kultuurstaat verschenen. De auteurs, leden van de vakgroep staatsrecht in de sociale fakulteit, zijn verbonden aan de Erasmusuniversiteit te Rotterdam. De flaptekst van het boekje leert dat zij afkeer hebben van autoriteit en wantrouwen tonen in macht. Bovendien wekt betutteling bij hen weerzin op en stellen zij vertrouwen in de kulturele, autonome kapaciteiten van mensen. Zonder het woord 'anarchisme' te gebruiken, wijst hun opvatting sterk die kant op.
De auteurs hebben zich tot taak gesteld zich te bezinnen op 'de noodzaak van ontmanteling van de centrale heerschappij'. Het gaat hen daarbij om het 'terugbrengen naar kleinere eenheden'. De staat, de kultuurstaat, krijgt daardoor een restfunktie toebedeeld. Dit 'terugbrengen' noemen de auteurs met opzet geen 'decentralisatie', omdat deze term voor een heel andere aktiviteit is gereserveerd. Decentralisatie, zoals wij inmiddels daar mee vertrouwd zijn geraakt, is een dekmantelterm om het voortbestaan van de centrale macht te maskeren. Nederland is wel een gedecentraliseerde eenheidstaat, maar het is bovenal een éénheidstaat. Een dergelijke staat draagt alleen taken aan kleinere eenheden op ('decentraliseert'!), op voorwaarde dat zij alleen binnen de grenzen optreden, die door de centrale autoriteit worden getrokken (p.46). Het boekje pretendeert geen afgeronde visie te geven; in dit bestek zou dat overigens onmogelijk zijn. Originaliteit in het formuleren van nieuwe gedachten claimt het niet. Wel is getracht originele denkbeelden van anderen in juridische konsekwenties te doordenken, dit gekonsentreerd rond de termen recht en staat. Ik denk dat de auteurs erin geslaagd zijn hun tekst ook voor niet-juristen toegankelijk te laten zijn; of anders gezegd, vele 'juristen' zullen er moeite mee hebben. (Th. H.)
BERGAMIN mr. R.J.B., MAARSEVEEN prof. mr. H.Th.J.F. van, SCHONKSWIER H.F.H., De Cultuurstaat. Kluwer/Deventer, 1976; 87 pag.; f 12,50

VRIJDENKERS EN ARBEIDERSBEWEGING

De vrijdenkersbeweging en het anarchisme, beide ontstaan in het midden van de vorige eeuw, hebben tot vandaag een sterke invloed op elkaar uitgeoefend. Niet toevallig is het verschil tussen libertijn en libertair slechts enkele letters en hebben anarchisten een belangrijke plaats in de vrijdenkersbeweging ingenomen. De door de SUN uitgebrachte reprint van de dissertatie van Noordenbos over de Nederlandse vrijdenkerij tot aan de eerste wereldoorlog is voor anarchisten dan ook een verheugend feit. Bovendien bevat deze reprint ook een aantal schetsen van libertairen en vrijdenkers uit de periode tussen de beide wereldoorlogen van Multatuli-kenner Piet Spigt. Hoe beknopt deze schetsen ook zijn, Spigt toont erin aan dat libertaire filosofen als Clara Meyer, Bart de Ligt, Reyndorp en Romers gedachten ontwikkeld hebben die momenteel eerst op bredere schaal ontdekt worden. Een andere onlangs uitgebrachte reprint is die van Bymholt. Zijn geschiedenis van de Nederlandse arbeidersbeweging dateert van 1894 en is voor de vroegste periode van het socialisme in vele gevallen de enige historische bron. Minitieus beschrijft Bymholt onder meer de ontwikkeling van de Eerste Internationale, de Dageraad en de Sociaal Democratische Bond, keert zich tegen parlementarisme en vakbeweging die niet meer dan pleisters op de wonden kunnen zijn en bepleit internationale solidariteit en emancipatie van de vrouw. In de dagen dat de onderwijzer/journalist Bymholt zijn omvangrijke overzicht schreef, stelde hij zich op het standpunt van het anarchisme. Later zou hij zich bij de SDAP aansluiten. De door Van Gennep uitgebrachte reprint bevat tevens een biografische schets van de auteur. (H.R.)

Dr. O. Noordenbos en P. Spigt, Atheisme en vrijdenkers in Nederland. SUN/Nijmegen, 1976. 229 pag, f 15.
B. Bymholt, Geschiedenis der arbeidersbeweging in Nederland (2 delen). Van Gennep/Amsterdam, 1976. 806 pag, f 28,50.

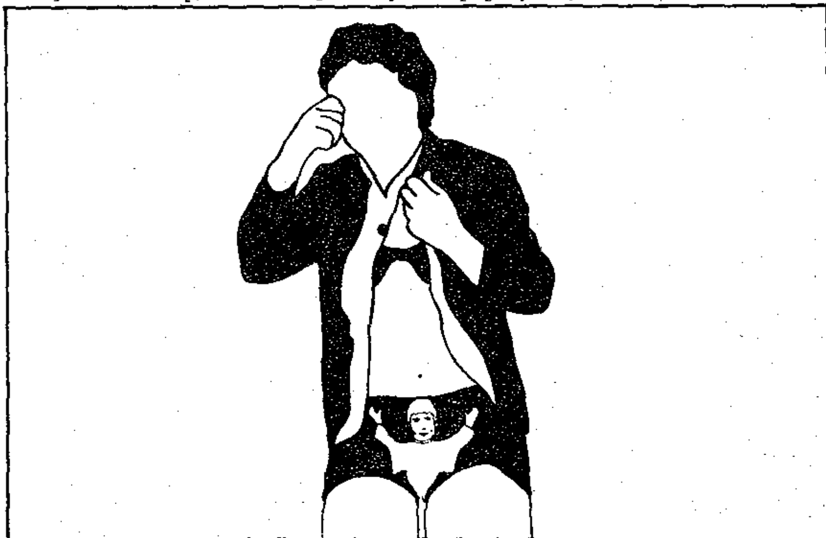
RECHT, STAAT en LAATKAPITALISME

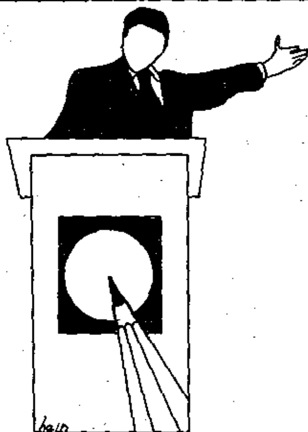
Het mag als een goede greep van de SUN worden beschouwd, dat zij het proefschrift van de vroegere marxist en latere sociaaldemokraat prof. mr. J. Valkhoff heeft herdrukt.
Valkhoff promoveerde als jurist in 1928 op het onderwerp 'De marxistische opvatting over recht en staat'. Het boek is een gedegen studie over de opvattingen van Marx en Engels (aangaande bedoeld onderwerp), over hun vroege politiek-filosofische voorgangers, hun aanhangers en een aantal afvalligen ('revisionisten'/'renegaten'). Voor de verdieping van de kennis van het marxisme, voorzover dit van belang kan zijn voor anarchisten, is lezing van dit boek aan te bevelen. Wie zulks van plan is, moet er wel op bedacht zijn een groot aantal uitgebreide citaten in de Duitse taal aan te treffen. Voor het overige is het een niet-moeilijk leesbaar boek.
Dit laatste kan niet van het werk van de ekonoom Mandel gezegd worden. Voor dit oordeel heb ik mij vooral gekonsentreerd op twee hoofdstukken uit diens 'Het Laatkapitalisme', te weten, 'De staat in het laatkapitalisme' (hfd. 15) en 'Ideologie van het laatkapitalisme' (hfdst.16). De vooral ekonomische hoofdstukken liggen buiten mijn kompetentie om die op hun vergelijkende waarde te schatten. Mandel bekijkt de staat vanuit zijn belangrijkste funkties, om op

zeker moment te konstateren: hoe sterker de staat ingrijpt in het kapitalistische ekonomische systeem, des te sterker blijkt dat dit systeem aan een ongeneeslijke ziekte lijdt (p.399). Kennis nemen van wat Mandel hier over de staat schrijft moet als nuttig worden aangemerkt. Dat deze aanbeveling kwaad bloed kan zetten, omdat Trotsky's rol in Kroonstad 1921 nog in menig anarchistenhoofd vast zit, ben ik mij bewust. Maar Mandel is geen Trotsky en Nederland is geen Sovjet Unie. Bovendien zijn we overal zelf bij!
Voorgaande mag zeker als een pleidooi voor een -minstens tijdelijk- 'eenheidsfront' worden opgevat. De versplintering van de potentiële 'tegenmacht' neemt anders rampzalige vormen aan. Dat dit geen aantasting van de autonomie hoeft te betekenen, daar wees Beck al op (zie diens 'Demokratie in de wijken'; p. 212). (Th. H.)
E Mandel, Het Laatkapitalisme; Van Gennep/Amsterdam, 1976; 510 pag.; f 42,50. J. Valkhoff, De marxistische opvattingen over recht en staat; SUN/Nijmegen, 1976; 237 pag., f 16,50.

PHILIPS

Socioloog Ad Teulings schreef een uitstekend boek over de vaderlandse multinational Philips. Terecht benadrukt Teulings de periode in en na de 2e wereldoorlog, want in die jaren legde Philips de basis voor de huidige machtspositie. Nationaal omdat de regering in Londen en het latere Militair Gezag betaald werden door Philips en Philipsfunktionarissen daarin de sleutelposities innamen, internationaal omdat de Duitse konkurrenten Siemens en AEG in 1945 tijdelijk waren uitgeschakeld. Teulings maakt in zijn boek ook een einde aan de door Philips gekultiveerde mythe dat het bedrijf al die jaren een oase van arbeidsvrede is geweest. Naast de altijd door de Philipsleiding verzwegen spontane stakingen en andere arbeidersakties is het ziekteverzuim zo omvangrijk dat alleen dat al bewijst hoe vals het zorgvuldig opgebouwde beeld is. (H.R.)
Ad Teulings, Philips - geschiedenis en praktijk van een wereldconcern; Van Gennep/Amsterdam, 1976; 328 pag. f 24,50.

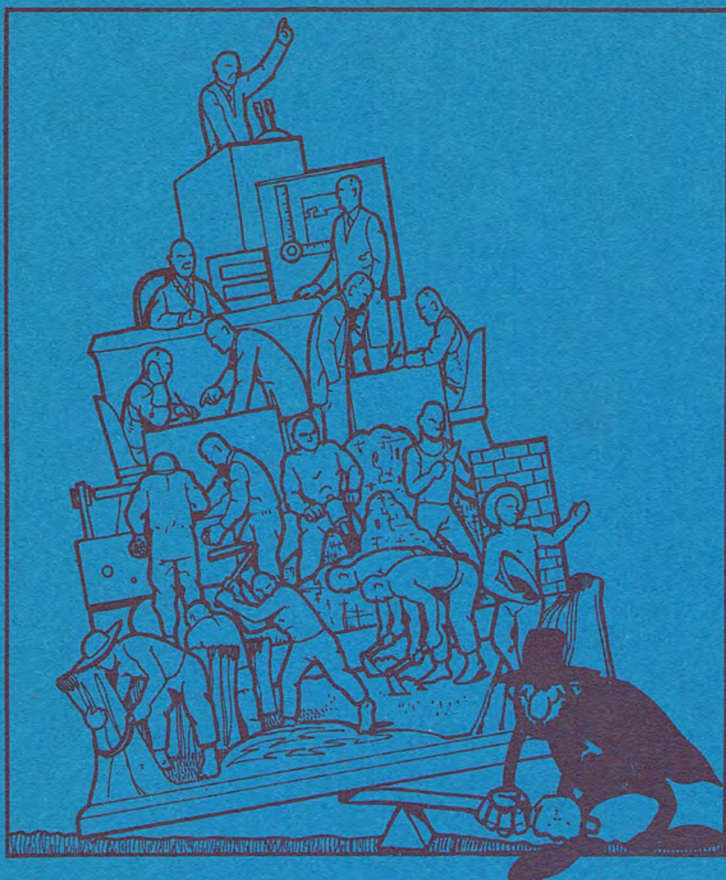

VERKIEZINGEN

Over enige maanden zijn er weer verkiezingen. Het pas gevormde anti-verkiezingskommitee "Wij willen alles" (postbus 1598, Amsterdam) roept op tot een stembusboikot, waarvoor al in verscheidene plaatsen propagandagroepen zijn opgericht. Wie daaraan wil meewerken of in zijn eigen woonplaats een dergelijke groep wil vormen, wordt verzocht zo spoedig mogelijk kontakt op te nemen met het kommitee. Ook financieele steun is welkom.

REDAKTIONEEL

De uitgave van dit nummer van De As kan beschouwd worden als een (bescheiden) mijlpaal. Na 25 afleveringen heeft dit tijdschrift het bewijs geleverd dat het in een behoefte voorziet. Sterker zelfs, De As is momenteel één van de meest gelezen bladen aan de linkerkant van het politieke spektrum. Sinds het Bakoenin-nummer (21/22) heeft onze administratie honderden nieuwe abonnees kunnen noteren en deze stroom blijft aanhouden. Ook onze oproepen om financieele steun hebben tot een verheugend resultaat geleid, zoals blijkt uit de verantwoording die wij in het komende nummer zullen afdrukken.
Omdat ook de produktie- en verzendkosten blijven stijgen, met ingang van dit nummer het duurdere kringlooppapier wordt gebruikt en onze plannen om ruimere bekendheid aan De As te geven nu eenmaal veel geld kosten, blijven we een beroep doen op geldelijke bijdragen van onze lezers. We moeten wel, want steun van bedrijfsleven of overheid aksepteren wij niet (en ze zullen die ook niet aanbieden). De As is en blijft een tijdschrift van lezers die er wat voor over hebben dat een anarcho-socialistisch geluid blijft klinken en liefst luider dan tot dusverre. Wanneer onze financieele middelen wat meer speelruimte bieden, kunnen we eveneens de al aangekondigde uitgave van artikelen uit verkochte afleveringen van De As realiseren.
De lezers die ons daarvoor suggesties stuurden, drongen merendeels aan op integrale herdruk van de allereerste jaargang. Dat is (om financieele reden) onmogelijk, maar vanzelfsprekend zullen we bij de samenstelling van die uitgave terdege rekening houden met die wens.

ORGANISATIE

Prijs van dit nummer : f 2,50